

EGO

NOVEMBER 1991

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

**In dit
nummer o.a.:**

- Artseneed en officierseed onverenigbaar
- Dienstplicht: militair of maatschappelijk?
- Spelverruwing in voetbal
- Vrouwen aan boord (3)
- Afgekeurd
- Helft bevolking voor vrijwilligersleger
- Roger Taylor kruisigt de koningin
- Bezeten van... volleybal
- Het aardige van rechtsomkeerd

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT
UITGAANDE VAN
HET HUMANISTISCH VERBOND

nr. 11, november 1991, 30e jaargang

Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te storten op postbankrekening 4801414 t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Carine van Hinte, Peter Samwel, Jos Siersma, Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van Dam, Evert van Dijk, Gerard van Erkelens, Karen Heij, Pieter de Jager, Tom Janssen, Willy Lohnmann, Frits Maas, Len Munnik, René Nauta, Leo van Opzeeland, Cor Out, Tom Pauka, Freek Pol, Rien Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten, Hans Schonk, Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Wessel Visser, Hans van Wissen.

Eindredactie: Frank Spoelstra

Vormgeving: Piet Boom en Frank Spoelstra

Redaktiesekretariaat: Erika Krijt-Leyendekkers

Druk: Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.
Bijdragen in EGO verschijnen op persoonlijke titel en vertegenwoordigen

Inhoud

Dienstplicht: militair of maatschappelijk?	2
Artseneed en officierseed onverenigbaar?	3
Afgekeurd	4
Helft bevolking voor vrijwilligersleger	5
Vrouwen aan boord(3)	6
Roger Taylor kruisigt de koningin	8
Trots (Prirkels)/ Gedicht	10
Geen vlieg kwaad doen, maar mensen: ach...	11
Guilty by Suspicion	12
Jan van Schaffelaar kazerne (poster)	14
Dienstplicht uit de tijd?	16
Spelverruwing in voetbal verergert	17
Zelfdoding	19
Bezeten van... volleybal	20
Kamagurka	22
Religieus	23
Het aardige van rechtsomkeerd	24
Boeken	26
René Nauta	28

Foto's: voorpagina Wim Heij
pag 14/15 Carel te Pas,
pag. 23 Gerard van Erkelens

DIENSTPLICHT: MILITAIR OF MAATSCHAPPELIJK?

Eind september installeerde minister van Defensie A. L. ter Beek een commissie, onder voorzitterschap van de Drentse Commissaris der Koningin W. Meijer, met als opdracht binnen een jaar te adviseren over het al dan niet handhaven en/of het al dan niet verkorten van de dienstplicht. Deze discussie is natuurlijk niet nieuw en de commissie is maar liefst de derde commissie na de tweede wereldoorlog die over dit onderwerp een advies zal gaan uitbrengen. De archieven op het ministerie zullen over dit onderwerp zeker het één en ander bevatten. Maar veranderingen in de internationale vredes- en veiligheidssituatie en de daarmee gepaard gaande veranderingen binnen defensie en de taken van defensie maken de discussie weer actueel.

Gelijktijdig publiceerde de Vereniging Voor Dienstplichtig Militairen in samenwerking met de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht een rapport van het onderzoek, uitgevoerd door het NIPO, naar de zin, tegenzin en toekomst van de dienstplicht (zie ook blz. 5 van dit nummer).

Vooral opvallend in dit onderzoek was het antwoord op de vraag: Wat vindt u van algemene dienstplicht voor jongens en meisjes, waarbij gekozen kan worden tussen een jaar werken in de gezondheidszorg of in het leger?

Het blijkt dat 64% van de bevolking niet afwijzend staat tegenover het idee van een sociale dienstplicht. De jongeren bleven hier niet in achter. Een maatschappelijke verplichting voor jongeren is schijnbaar geen taboe in onze samenleving. Maar is het ook mogelijk en wenselijk hen daadwerkelijk in te zetten voor zaken die we als samenleving belangrijk vinden?

Binnen de zorgsector wordt het steeds moeilijker mensen te vinden die via een gewone arbeidsovereenkomst de zorg voor ouderen, zieken of gehandicapten op zich willen nemen. TV-akties als 'Wie zorgt die leeft', compleet met TV-sterren en beroemdheden, zijn nodig om het verwachte tekort van 10.000 arbeidsplaatsen op te vullen. Ook de zorg voor het milieu en de natuur zal een steeds grotere rol gaan spelen. En op het gebied van veiligheid in de directe leefomgeving worden steeds meer mensen gevraagd, gezocht en lang niet altijd gevonden.

De minister noemde bij de installatie twee argumenten voor de handhaving van de dienstplicht, te weten: het behouden van een band tussen krijgsmacht en maatschappij en de mogelijke problemen met het aantrekken van beroepspersoneel. De argumenten die minister Ter Beek gebruikt zijn ook binnen de gezondheidszorg, bij milieubeheer en bij de zorg voor de directe leefomgeving van toepassing. Ook daar is een directe betrokkenheid van de hele samenleving van belang en ook daar zal het steeds moeilijker zijn de bestaande vakatures op te vullen met beroepspersoneel.

Kunnen deze zaken gezien worden als een collectieve verantwoordelijkheid en is het mogelijk en rechtvaardig om jongeren in te zetten op dergelijke klussen? Of is er een wezenlijk verschil met het dienen in een krijgsmacht, waar steeds minder de directe verdediging van Nederlands grondgebied en steeds meer de handhaving van de internationale rechtsorde een plaats krijgt?

Er zal nog heel wat water door de Rijn vloeien en er zullen wellicht nog wel een aantal commissies benoemd worden voordat ooit wordt besloten tot een algehele dienstplicht voor jongeren in Nederland. De haalbaarheid van het idee is nog nooit getoetst, maar gezien de reactie en de toenemende problemen in diverse maatschappelijke sectoren, zou een nadere bestudering wel eens in het verschiet kunnen liggen.

Verandert echter de vraag naar de inzetbaarheid van Nederlandse dienstplichtigen ooit in de vraag naar de maatschappelijke inzetbaarheid van Nederlandse jongeren, dan zou voor hen (aldus dit jongste rapport) de keus als volgt zijn: 56% van de jongeren blijkt te kiezen voor de gezondheidszorg, 32% van de jongeren voor de krijgsmacht. Bij de jongens is de keuze ongeveer fifty-fifty, en bij de meisjes, die dan natuurlijk ook mee gaan doen, kiest 68% voor de zorgsfeer.

Vragen rondom dit onderwerp zijn er evenwel nog vele:

- * Kun je mensen verplicht inzetten op maatschappelijke probleemgebieden?
- * Wordt het nut en de noodzaak van een dergelijke verplichting ooit bewezen?
- * Wat wordt de verhouding tot reguliere arbeid?
- * Is een dergelijke verplichting grondwettelijk vast te leggen en hoe verhoudt zich dat tot internationale verdragen?

Kortom: maatschappelijke dienstplicht is dan wellicht geen taboe (meer?) in onze samenleving, maar rondom maatschappelijke dienstplicht zijn nog wel veel ethische, maatschappelijke en politieke vragen op te werpen.

ARTSENEED EN OFFICIERSEED ONVERENIGBAAR?

'Als arts moet je in de eerste plaats de patiënt helpen en beschermen'

Albert Hingstman was in de periode april '90 t/m juni '91 dienstplichtig arts bij 15 Palua en 425 IBC op de LKol. Tonnetkazerne in 't Harde. Raadsman Jacques van den Blink sprak met hem over zijn ervaringen. In het bijzonder over de spanning tussen de artsenberoeps- en de officiers- eed en over zijn medische rol ten opzichte van de dpl. soldaten.

Je hebt zes weken lang een soort militaire opleiding gehad. Hoe waren je ervaringen?

De naam militaire opleiding verdient het niet. Het is meer een introductieprogramma teneinde snel ingevoerd te zijn in het militaire apparaat. De echt militaire zaken verliepen met een knipoog. Het was een jolig sfeertje. We verkeerden ten opzichte van andere dienstplichtigen in een luxe-situatie, omdat we allemaal wisten, dat ze ons hard nodig hadden. Dus wat we ook uitgehaald zouden hebben, tot een echte straf was het toch nooit gekomen.

Hoe is jouw contact met dienstplichtigen geweest?

In 't algemeen heel positief. Het verhaal dat je vaak van kaderleden hoort, dat jongens alleen maar naar de arts gaan om zich te drukken, heb ik in mijn praktijk nauwelijks gemerkt. Er bestaat m.i. een informatie-kloof tussen het kader en de dienstplichtigen in deze. Er zijn maar weinig jongens die het kader gedegen informeren voordat ze naar de arts gaan en daar heb ik alle begrip voor. Dat is één van de redenen waarom de simulatie procentueel zo hoog

wordt ingeschat. Tussen de 40 en 60% wordt algemeen beweerd. Als dat zo zou zijn dan heb ik me of enorm laten belazeren of ik heb het getroffen in 't Harde.

Hoe hoog schat jij het dan in op grond van je eigen ervaringen?

Tussen de 10 à 20% en dan zit ik nog aan de ruime kant.

Hoe hanteerde je dat, als je het merkte?

Ik hield je jongen een spiegel voor en dan bleek vaak dat als ik doorprikte er andere problemen speelden. Het geeft natuurlijk al probleemgedrag aan. Vaak kunnen deze jongens niet meekomen met sport en worden daardoor hard aangepakt door het kader en/of hun pelotonsgenoten. Er wordt dan b.v. gezegd: 'Als je niet beter je best doet, dan...' Daar klappen deze jongens van dicht.

Dus als iemand simuleert zal je als arts de echte reden boven tafel moeten krijgen. Dat is voor mij duidelijk.

Je hebt als dpl. arts de officierseede afgelegd. Hoe heeft zich dat in de dagelijkse praktijk uitgewerkt?

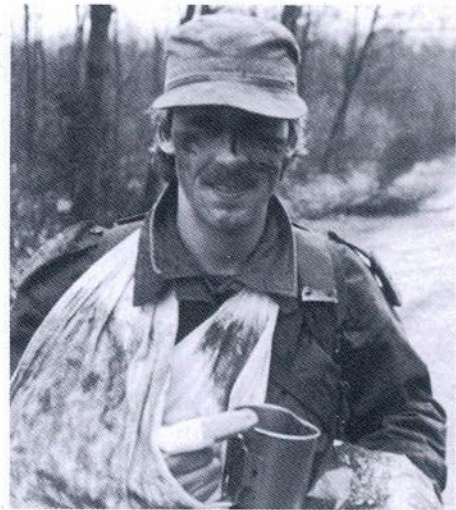

FOTO WIM HEIJ

Op het moment dat je de artseede aflegt is dat iets wat naar jezelf als arts een grote rol speelt, maar tevens naar de samenleving. Ook als je het leger ingaat ben je gehouden aan deze eed. Op het moment, dat je de officierseede aflegt, dan moet je af en toe concessies doen. Ik ga er vanuit dat iedere arts die concessies zal doen richting officierseede.

Is dit element nog aan de orde gekomen tijdens je militaire opleiding?

De allereerste avond van onze opleiding is er reeds over gesproken door de een of andere grootmajoor. Deze trachtte onze achterdocht weg te nemen, door te stellen dat hij het logisch achtte dat wij ons aan onze artseede zouden houden en dat dit prima kon samengaan met de officierseede. De eerste recalcitrantie van onze kant werd daarmee weggenomen. Zes weken later kregen wij, als artsenklas, uitleg van een militaire jurist over de gevolgen van het afleggen van de officierseede. En, wel verdomme, toen bleek dat welbeschouwd de artseede en de officierseede eigenlijk niet te verenigen zijn.

Hoe heb jij dit voor jezelf opgelost?

Ik heb de artseede afgelegd en beschouw de officierseede als een loze belofte. Het zij zo.

Maar wat houdt dat praktisch in? Kun je een duidelijk voorbeeld geven.

Voor de duidelijkheid zal ik een extreem voorbeeld geven. Stel, het is oorlog. De CC, kapitein..., overlijdt. Als ik dan de hoogste in rang ben moet ik het commando overnemen. De zorg voor de patiënten is dan secon-

Albert Hingstman: 'Ook als je het leger ingaat ben je gehouden aan de artseede'

FOTO JACQUES VAN DEN BLINK

dair geworden. Dat zal ik nooit doen. Ik laat dan de officierseed keihard vallen. In Israël heeft ooit een arts het commando overgenomen.

Kan je ook een voorbeeld geven dat je zelf hebt meegemaakt?

Een jongen met een sleutelfunctie in het peloton moet mee op oefening. Deze jongen komt bij mij en blijkt enorm veel problemen thuis te hebben en begint zelf daardoor ook klachten te ontwikkelen. Ik kom tot de conclusie, deze jongen moet niet mee. De commandant belt en zegt: 'Deze jongen gaat mee, die problemen thuis heb ik geen boodschap aan.' Enerzijds krijg ik het bevel van hogerhand de jongen het veld in te sturen, anderzijds vind ik als arts dat ik in de eerste plaats deze jongen moet helpen en tot de laatste snik moet beschermen.

In wezen ben je tegelijkertijd huisarts en bedrijfsarts. Zie jij een oplossing voor dit probleem?

We zouden dezelfde positie moeten krijgen als geestelijk verzorgers. Geen bevelen kunnen geven en ook niet krijgen. Daarbij zouden zowel bij jullie als bij ons de rangonderscheidingstekens weg moeten. Op de schouders gewoon het vignet van de verschillende diensten.

Toch moeten er beslissingen genomen worden over de inzetbaarheid van militairen. Wie moet dat dan doen?

Wat ik voor ogen heb is het volgende: Op elke kazerne zou een vredesgeneeskundige post moeten komen. De artsen daar hebben de functie van huisarts en bepalen niet de inzetbaarheid. Mocht het onderdeel, c.q. de commandant, niet

accord gaan met twee weken rust dan kan hij zo'n jongen verwijzen naar de bedrijfsarts. De bedrijfsarts wikt en weegt het patiëntenbelang, zo snel mogelijk en zo goed mogelijk genezen, in het licht van het bedrijfsbelang.

Hoe verloopt dit nu in de praktijk?

De commandant kan deze jongen verplichten mee te gaan.

En dan?

Dan vrees ik dat de commandant in de problemen komt, omdat ik in zo'n geval een rapport maak. Maar zover is het nooit gekomen, want commandanten gaan niet gauw met vuur spelen. Ze zijn meestal erg voorzichtig. Ik heb meer meegemaakt dat onderofficieren hun boekje te buiten gaan ten opzichte van dienstplichtigen met medische klachten. Een telefoontje met de desbetreffende onderofficier is dan voldoende. Ik maak dan inderdaad duidelijk dat ik hun gedrag absoluut niet pik.

Hoe vond je de samenwerking met de commandanten?

Daar ben ik zeer tevreden over. Je moet zorgen dat er persoonlijk contact ontstaat. Je gezicht laten zien. Een goed contact met commandanten werkt voorwaarden-scheppend voor de dienstplichtige patiënten.

AFGEKEURD

Of dat zomaar kan. Nu bijna een half jaar na het vervullen van zijn dienstplicht toch nog afgekeurd worden. In de laatste week van zijn opleiding had hij met het zwemmen een ongeluk gehad. Zijn trommelvlies waren geknapt. Heel vervelend, maar defensie had hem keurig begeleid en z'n gehoor was weer normaal. Dat was ook bij de laatste keuring gebleken. En nu stuurden ze hem een brief dat hij was afgekeurd voor verdere dienstverrichting. Dat pikte hij dus mooi niet, hij wilde gewoon op herhaling met zijn 'oude maten'. Ze konden toch niet zomaar een streep halen door de voor hem meest belangrijkste en waardevolste periode in zijn leven?

Dat mag toch niet, hij heeft toch ook z'n rechten? Als hij in dienst had gezeten hadden ze hem vast niet afgekeurd. Wat moest hij nu doen, hij kon thuis en aan zijn vrienden toch moeilijk vertellen dat hij na z'n diensttijd was afgekeurd. Nee hij wilde niet afgekeurd worden, met hem was alles prima in orde. Of zat er misschien iets achter, tijdens zijn diensttijd was hij nog wel eens lastig geweest.

Wat moest hij nu doen?

WIKLA

Wat ga je doen als je afzwaait?

Ik start met de tweejarige huisartsenopleiding in Groningen

Succes!

Jacques van den Blink

FOTO WIM REINDERS

*rang is rang
omdat er rang
op staat*

HELFT BEVOLKING VOOR VRIJWILLIGERSLEGER

Dienstplichtigen rem op de politiek?

Op dit moment geeft precies de helft van de bevolking de voorkeur aan een vrijwilligerskrijgsmacht. Van de dienstplichtigen is 62% voor een vrijwilligerskrijgsmacht en van de jongeren tussen de 18 en 24 jaar 57%. De voorkeur van de bevolking voor een vrijwilligerskrijgsmacht vertoont, in korte tijd, een opvallende verschuiving. In 1989 was 49% van de bevolking nog voorstander van een krijgsmacht met dienstplichtigen, in 1990 bedroeg dit 44% en medio 1991 slechts 35%. De voorkeur voor een vrijwilligerskrijgsmacht vertoont, over dezelfde periode, een omgekeerd beeld: in 1989 36%, in 1990 43% en dit jaar 50%.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de soldatenvakbond VVDM werd, 20 september jl., een forumdiscussie met als motto 'Dienstplicht: zin, tegenzin en toekomst' belegd. Tijdens deze bijeenkomst werden de resultaten bekend gemaakt van een in mei dit jaar uitgevoerd NIPO-onderzoek (in opdracht van de VVDM en de stichting Maatschappij en Krijgsmacht) onder 2000 Nederlanders over de dienstplicht. Hoewel de meerderheid van de Nederlandse bevolking, blijkens de NIPO-enquête, aan de zin van een dienstplichtigenkrijgsmacht steeds sterker twijfelt en in toenemende mate kiest voor een vrijwilligerskrijgsmacht, waren de forumleden in meerderheid een andere mening toegedaan.

FNV-voorzitter J. Stekelburg en de defensiespecialisten J. van Houwelingen (CDA) en A. Stermerdink (PvdA) bepleiten, in meer of minder krachtige bewoordingen, het handhaven van de dienstplicht terwijl het vierde forumlid, de hoogleraar sociaal-ekonomisch beleid, W. Albada dit in het midden liet.

Handhaven dienstplicht

Stekelburg betoogde dat de FNV (waarbij ook de VVDM is aangesloten) geen voorstander is van opheffing van de dienstplicht. Want, zo luidde zijn opvatting: 'Het invoeren van een beroepsleger vergroot de kans op een militaire stand die politieke invloed wil uitoefenen en dat beklemmt mij. Jonge mannen zullen offers moeten blijven brengen voor de integratie van de krijgsmacht in de samenleving.'

Oud-minister van defensie Stermerdink betoonde zich ook een nadrukkelijk tegenstander van afschaffing van de dienstplicht, al kan die volgens hem nog aanzienlijk bekort worden (tot vier maanden!).

De veronderstelling dat de krijgsmacht in Nederland een gevaar voor de democratie zou kunnen gaan vormen, vond hij overtrokken. Fel trok hij van leer te-

gen het gemak waarmee politici over de inzet van de krijgsmacht spreken, daarbij verwijzend naar uitspraken van bewindslieden m.b.t. het (evt.) sturen van troepen naar de Golf, Suriname en Joegoslavië: 'Op dit moment wordt met een ongelooflijk gemak naar militaire oplossingen voor crisissen gezocht. Het lijkt wel een soort vlugzout voor bewusteloze patiënten. Je houdt het onder de neus en de patiënt wordt beter.'

Volgens Stermerdink kiezen politici nog gemakkelijker voor de inzet van de krijgsmacht als deze uit beroepsmilitairen bestaat: 'De opvatting is nu eenmaal dat die er voor gekozen hebben. Wanneer bij acties dienstplichtigen worden ingezet blijft er sprake van een zekere terughoudendheid bij regeringen. Dienstplichtigen werken als een rem op de politiek.'

Ex-staatssecretaris van defensie Van Houwelingen vond de door Stermerdink gehanteerde argumentatie 'oneigenlijk'. Wel betoonde hij zich een voorstander van de dienstplicht, maar op geheel andere gronden. Voor hem is de essentiële vraag of men toe moet geven aan 'de tendens in de samenleving om de verantwoordelijkheid voor moeilijke maatschappelijke problemen, zoals defensie, van zich af te schuiven.'

Sociale dienstplicht

Albada sprak zich niet uit voor of tegen de dienstplicht, maar konstateerde wel dat 'het verplichte karakter van de militaire dienst - en dat voor een steeds kleinere groep jongeren - begint te wringen.' 'Die ongelijke belasting', zo betoogde hij verder, 'kan overigens niet alleen worden gezien binnen de categorie jongemannen tussen 18 en 23 jaar. Nu naast de samenleving ook het ministerie van sociale zaken ons via TV-spotjes toeroept dat 'iedere meid op haar taak moet zijn voorbereid' en tegenover gelijke rechten ook gelijke plichten dienen te staan, zou ik naast het begrip "gelijke rechtsbedeling" een nieuw be-

J. Stekelburg: Een beroepsleger vergroot de kans op een militaire stand die invloed wil uitoefenen

grip "gelijke plichtsbedeling" en in het bijzonder een "gelijke dienplicht-toedeling" voor meisjes in dezelfde leeftijdscategorie willen introduceren. Als de samenleving van oordeel is dat aan jonge mensen gedurende een beperkte periode een militaire dienplicht kan worden opgelegd en we realiseren ons dat we de komende decennia naar een vergrijzende samenleving toegroeien waar het zorg-element steeds minder uitvoerbaar laat staan betaalbaar wordt, dan ontkomen we niet aan een gelijkelijk verdelen van een "dien-verplichting" over alle jongeren, jongens en meisjes.'

Uit de NIPO-enquête blijkt 64% van de bevolking voorstander te zijn van zo'n sociale dienstplicht (voor de dienstplichtigen en de jongeren lagen deze percentages op resp. 69 en 63). Van de jongeren zou 56% kiezen voor werken in de gezondheidszorg en 32% voor dienstdoen in de krijgsmacht.

De andere forumleden liepen in het geheel niet warm voor sociale dienstplicht. Stekelburg vond het 'te gemakkelijk om daar waar de overheid tekort schiet een beroep te doen op een potentieel van jonge, goedkope arbeidskrachten.' Bovendien was hij bevreemd voor concurrentievervalsing op de arbeidsmarkt. Van Houwelingen viel de FNV-voorman bij met de woorden: 'Voor militaire dienst bestaat een noodzaak, die voor sociale dienstplicht nog moet worden aangetoond.'

De door de VVDM belegde middag over 'Dienstplicht: zin, tegenzin en toekomst' gaf een aardige aanzet tot verdere discussie, die pas echt in alle hevigheid zal losbarsten wanneer de Commissie Dienstplicht (o.l.v. W. Meijer) advies zal uitbrengen over het afschaffen dan wel verder verkorten van de dienstplicht.

Wim Heij

VROUWEN AAN BOORD (3)

In de Defensienota 1991 (blz. 177) zegt de Minister van Defensie over de vrouw in de krijgsmacht: 'De aard van het militaire beroep is niets voor vrouwen.' De Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht reageerde daarop in zijn advies van 6 mei jl. De MRK adviseert de Minister van Defensie: 'Geen uitspraken te doen als 'De aard van het militaire beroep is niets voor vrouwen' en daarmee een defaitistische (red.-stemming om het op te geven) mentaliteit ten aanzien van de vrouw in de krijgsmacht te bevorderen, maar een dergelijke statische mentale instelling in de krijgsmacht juist tegen te gaan.'

Raadsman Joop Flokstra interviewde aan boord van de Poolster, tijdens een reis naar de Oostzee in juni, een aantal marinevrouwen over hun beroepskeuze en ervaringen. In twee voorgaande artikelen (gepubliceerd in het september- en oktobernummer) kwamen drie vrouwen aan het woord, respectievelijk Astrid Kikkert, Diana Nogter en Karla de Jager. In dit derde artikel een verslag van de gesprekken met Debby Simmers (19), Bianca Lesierse, (18), Anna Span (19) en Ingrid Dank (17), allen werkzaam bij de Nautische dienst.

Waarom wilde je bij de Marine en met name bij de Nautische dienst?

Anna: Als klein kind zei ik altijd al 'ik wil bij de KM'. Toen ik 13 was wilde ik het nog. Mijn schoolpakket heb ik gericht op wat de KM vroeg. Ik was net

16 toen ik de dienst inging.

Alle andere dienstvakken zaten vol op dat moment. Ik wilde niet wachten en heb toen voor de mogelijkheid van de Nautische dienst gekozen. Ik wist niet precies wat me te wachten stond, het

De gesprekspartners op de Poolster, v.l.n.r. Debby Simmers, Bianca Lesierse, Ingrid Dank en Anna Span

voorlichtingsfilmpje laat alleen de leuke dingen zien. Dat je lang wacht moet lopen en veel uren moet maken tijdens werkzaamheden vertelt niemand. Ik heb het daar in het begin best wel moeilijk mee gehad.

Het meisje dat voor me in de werkploeg zat had het niet gered. Voor mijn gevoel maakte dat het voor mij extra moeilijk. Ik stond er op dat punt alleen voor.

Bianca: Ik wilde wat van de wereld zien en vooral buiten bezig zijn. Ik kende de Marine niet alleen van de voorlichting. Het was een bewuste keuze voor de Nautische dienst, ik wist dat ik veel zou moeten werken en 'schoonschikken'. Van een heleboel andere werkzaamheden wist ik niets.

Voor mij is het heel plezierig dat Anna het zo goed gedaan heeft, daardoor hoeft ik me veel minder te bewijzen.

Ingrid: Zwemmen en water was altijd alles voor me. Toen ik eens een keer gedoken had zie iemand: Voel je er niets voor om bij de marine te gaan. Dat idee beviel me wel, toen ben ik gaan solliciteren. Ik was nog wel erg jong, maar ik heb toch de handtekening van mijn ouders gekregen.

Ik vind het echt te gek om bij de marine te zijn. Dat ik bij de Nautische dienst wilde, was van het begin af aan. Die andere dienstvakken leken me niet leuk. Beweging en flink aanpakken vind ik fijn om te doen. Van anderen wist ik al vrij goed wat het inhield.

Debby: Op mijn school kwam een voorlichtingsbusje, informatie werd aangevraagd en de papieren kwamen thuis. Ik heb nog inlichtingen ingewonnen en ben toen naar de selectie gegaan en daar werd ik goedgekeurd voor de Nautische dienst.

Ik wist dat het 'mannenwerk' was en dat het hard werken zou zijn. De andere dienstvakken zaten vol.

Ervaren jullie de Nautische dienst als een mannenwereld?

Bianca: Je weet dat je een mannenmaatschappij instapt. Ik had het heel anders verwacht, qua werken. Dat is mij reuze megevallen.

Anna: Ik heb speciaal voor de 'mannenwereld' gekozen. Thuis hebben we een bedrijf met alleen maar mannen. Ik heb altijd meegeholpen vanaf het moment dat het kon. In de varkensslachterij waar ik gewerkt heb werken ook alleen maar mannen. Ik hou wel van de duidelijkheid van mannen. Als iets niet bevalt dan zeg je dat en dan maak je daar desnoods ruzie om. Bij vrouwen kan dat soms wel een paar maanden blijven hangen.

Ingrid: Bij enkele dingen komen we wat kracht tekort, bijvoorbeeld bij het anker allerlei schroeven aandraaien. Maar we worden dan meestal even geholpen. Als je verder je werk goed doet, word je heel snel geaccepteerd door de jongens van de werkploegen. En 's avonds in het caf(etaria) moet je niet perse willen opvallen.

Debby: Het is wel fijn dat we met z'n tweeën in de werkploeg zitten. Dan heb je steun aan elkaar. Soms voel je je onzeker, omdat mannen toch wel eens op-

merkingen maken als wij een bepaald karwei wat langzamer doen.

Merken jullie iets van vooroordelen t.a.v. vrouwen in operationele functies?

Anna: Ja, vanmorgen nog, bij het laden van fusten. Wij doen zo'n fust met z'n tweeën en iets trager dan de jongens en dat laten ze je weer eens weten.

Vrouwen zijn zwakker dan mannen.

Bianca: Bij de mannen die ons beoordelen heb ik daar niets van gemerkt en dat vind ik belangrijk. Als er soms iets lukt waarvan niemand dat gedacht had zie je het aan de jongens.

Debby: Er zijn altijd mannen die zeggen dat het goed is dat er vrouwen aan boord zijn, dat hou je toch.

Ingrid: Mannen zijn 'recht voor z'n raap'. Er was een jongen die zei 'Het klink heel stom, maar ik heb gewoon een vooroordeel over de vrouwelijke Nauten'. Nu is het een vriend van me, misschien ook omdat we wel hetzelfde werk doen. Hij is overigens nog steeds van mening dat vrouwelijke Nauten maar 'niks' is.

Worden jullie voorgetrokken of heb je het idee dat jullie afwijkend behandeld worden?

Anna: Nee, dat zou het alleen maar moeilijker maken, dan moet je je nog eens extra bewijzen.

Bianca: Nu lijkt het net of ik een bijzondere behandeling krijg, omdat ik als takenboek na 22.00 uur niet meer op dek mag en geen wachten mag lopen. Dat is een wettelijke maatregel (Arbowet), die ook voor minderjarige jongens geldt, alleen nog niet toegepast was. Maar ik word er scheef op aangekeken. Ik was het met deze regeling niet eens. Ik wil wel gelijke omstandigheden, maar dat mag niet.

Debby: Nee, vrouwen moeten gelijk beoordeeld worden. Iedereen heeft een dienstvak en er moet naar gekeken worden of je het goed doet.

**vorming
soldaat: het
inspreken
van moet**

Ingrid: Soms merk ik wel dat de kwartiermeester ons voortrekt t.a.v. de jongens, maar dat is niet plezierig want dat wordt ons door die jongens weer kwalijk genomen en ze krijgen de 'pik' op de kwartiermeester. Ik vind dat wij ons in zekere zin moeten aanpassen, ik wil bij de 'familie' horen.

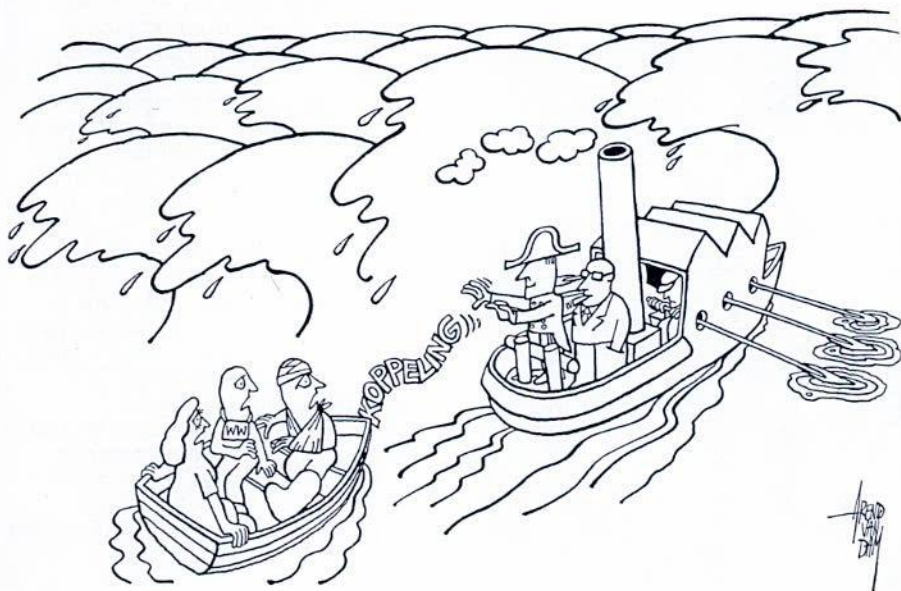
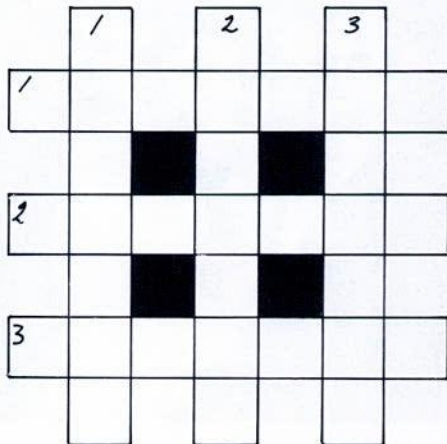
Joop Flokstra

(In een volgend artikel is het de bedoeling wat reacties te verzamelen van mannelijke collega's op deze vraaggesprekken met marinevrouwen; J.F.)

EGO PUZZEL

De oplossing van de visitekaartjes in het oktobernummer was als volgt: 1-bootsman, 2-kamerlid, 3-koetsier, 4-make-laar.

Hieronder een puzzel waarbij de drie juiste woorden zowel horizontaal als vertikaal dienen te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden als volgt: 1-werktuig; 2-bewoner; 3-oud.

ROGER TAYLOR KRUISIGT DE KONINGIN

Roger Meddows Taylor is een druk baasje. Als ware hij Hans van Breukelen die in de spits gaat spelen bij FC Lutjebroek, maar wel het PSV-doel blijft verdedigen tijdens Europacupwedstrijden, is de Queen-drummer de laatste jaren vooral actief als zanger/gitarist van the Cross. De afgelopen maand verscheen na *Shove it* (1987) en *Mad, bad and dangerous to know* (1990) de derde CD van deze vijfmansformatie, *Blue rock*.

In het voorjaar van 1987 stond in het vooraanstaande Engelse popblad *New Musical Express* de volgende advertentie: 'Gevraagd - jonge sprankelende lui om het te maken met een gevestigde muzikant'. Roger Taylor wilde in alle anonimiteit de open plaatsen opvullen voor zijn band.

Spike Edney was al gecharterd als keyboardspeler. Eenzelfde rol had hij ook al vervuld tijdens de laatste Queen-toernee (in 1986), waar hij op de achtergrond de koninklijke muzikaal ondersteunde. Uiteindelijk worden John Macrae (drums), Clayton Moss (gitaar) en Peter Noone (bas) jong en sprankelend genoeg bevonden voor the Cross. Een half jaar later verschijnt *Shove it*.

De markt

Bijna 20 jaar eerder, in 1969, beheert Roger Taylor een kledingstalletje bij de Kensington Market in Londen. Hij had een jaartje tandheelkunde gestudeerd en was daarna geswitcht naar biologie. Naast het studeren speelde hij met gitarist Brian May en zanger Tim Staffell in het bandje Smile. Nadat de single *Earth/Step on me* flopte, stapte Staffell gedesillusioneerd over naar een nieuwe band, Humpy Bong. Voor May en

Taylor leek het einde van hun muzikale carrière al weer te zijn aangebroken.

Nu wilde het toeval dat in het tweedehands-kledingstalletje ook ene Fred Bulsara werkzaam was. De voormalige student aan de kunstacademie, die overigens liever bij de naam Freddy Mercury werd aangesproken, zong in zijn vrije tijd in bandjes als Wreckage en Sour milk sea. Na lang zeuren wist hij May en Taylor over te halen met hem een band te vormen. Een naam had hij al, Queen. Middels een briefje op het mededelingenbord van de universiteit vindt het drietal een bassist, John Deacon. Van Humpy Bong werd nooit meer gehoord.

20 jaar succes

In een aantal jaren groeit Queen uit tot een van de meest succesvolle popgroepen allertijden. *Bohemian rhapsody* staat in 1975 negen weken op 1 in Engeland, *Another one bites the dust* in

1980 vier weken in de Verenigde Staten en *Love of my life* tig weken in Brazilië. Naast de stem van Mercury en het gitaarspel van May is het sterkste punt van Queen dat ze over vier, welhaast gelijkwaardige, componisten beschikt. In 1983 staat *Radio gaga*, geschreven door Roger Taylor, bovenaan de Nederlandse hitlijsten.

Toch kan niet iedereen z'n ei kwijt in de band. Taylor is de eerste die met een solo-elpee komt, *Fun in space* (1981). De plaat laat horen dat de Queen-drummer meer dan de overige leden gebruik wil maken van de synthesizer, toch valt het wat bloedeloze *Fun in space* tegen. In 1984 revancheert hij zich (*Strange frontier*), maar de successen blijven uit. Misschien daarom besluit Taylor in 1987 de hulp van anderen in te roepen en start hij the Cross.

Een eigen band

Op het in 1987 verschenen *Shove it* houdt de Queen-drummer alle touwtjes nog in handen. De CD klinkt gladjes, gepolijst, maar the Cross maakt wel duidelijk een stevige rockband te zijn. Frappant genoeg is *Heaven for everyone* het hoogtepunt van de debuut-CD. Daarop vertolkt Mercury een gastrol als zanger en het 'laid-back' nummer verdwijnt in de annalen als een van de beste Queen - want dat is het eigenlijk - songs van de laatste jaren.

Terwijl Queen haar 15de elpee opneemt, steken de overige vier Cross-leden hun koppen bij elkaar en schrijven het materiaal voor de opvolger van *Shove it*. Zij lijken de bezwaren van die plaat ook te onderkennen. *Mad, bad and dangerous to know* (1990) is een coherente hardrockplaat, waarbij de sound wat droger is opgenomen. Nu, zo'n anderhalf jaar later, is er al weer de derde Cross-CD, *Blue rock* (ondertussen verscheen ook nog eens Queens 16de *Innuendo*).

Op *Blue rock* zingt Roger Taylor met zijn rauwe, schorre stem weer alle songs. Hij schreef er slechts twee, de single *New dark ages* en het mooiste nummer van de CD, *The also rans*, waarin hij zich wederom betrokken toont bij de onderkant van de maatschappij.

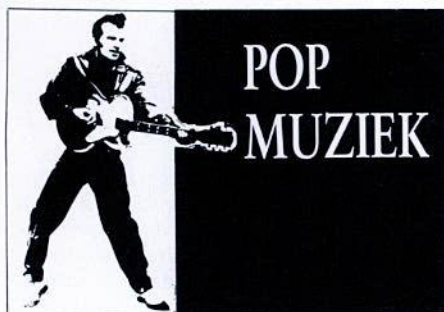
De resterende acht songs van *Blue rock* zijn geschreven door de andere Cross-leden. Zij leggen Taylor stompzinigheden (in *Dirty mind*), gevoeligheden (in *Baby it's alright*) en waarheden (in *Millionaire*) in de mond.

Blue rock is de meest afwisselende en beste CD van the Cross tot dusver. De songs zijn soms meeslepend, soms powerfull, maar bieden slechts sporadisch dat extra's wat zo kenmerkend is voor het werk van Queen. Maar ja, FC Lutjebroek kan met Hans van Breukelen in de spits misschien wel uitgroeien tot een goede middenmoter, Europees voetbal zullen ze nooit halen.

Evert van Dijk

the CROSS

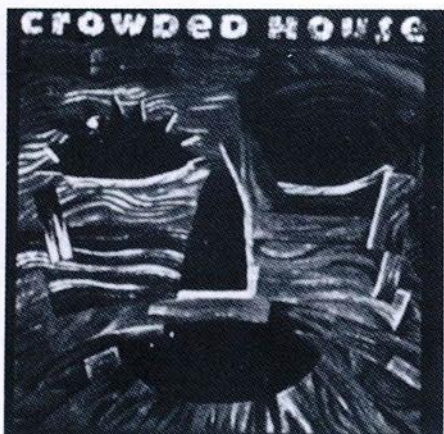

CROWDED HOUSE - WOODFACE

De lotgevallen van de gebroeders Finn, Tim en Neil maken met de Nieuwzeelandse groep Split Enz zeven elpees. Staat in den beginne het image nog voorop (beschilderde gezichten, hakenkammen), na verloop van tijd komt het besef dat de muziek het belangrijkste is. Dit resulteert onder meer in het juweeltje *Message to my girl*.

Broertje Tim wil wel eens wat anders en start een weinig succesvolle solo-carrière. Uit arren moede richt broertje Neil maar een eigen groep op, Crowded House. Tegen alle verwachtingen in is deze groep wel succesvol. De single *Don't dream it's over* behaalt zelfs moeiteloos de eerste plaats in de Amerikaanse hitlijsten.

Nu is broertje Neil de beroerste niet en hij haalt zijn aan lager wal geraakte

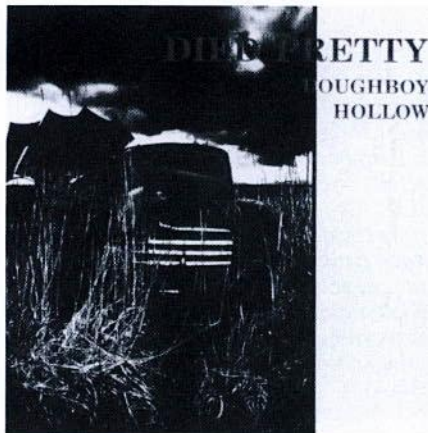

broertje bij de band. Vanaf dit jaar is Crowded House een vial en op hun derde CD *Woodface* is voor het eerst de hernieuwde samenwerking van de gebroeders Finn te horen. De single *Chocolate cake* is nog wel het minste resultaat; te luchtig. Ook het Walt Disney-achtige *All I ask* (je verwacht zo Bambi je huiskamer binnen te zien stappen) is een beetje flauw, maar in de overige twaalf songs tonen de gebroeders over het vermogen te beschikken popliedjes met een begin, einde en middenstuk te schrijven. Luister in dit verband vooral naar *It's only natural*, *Fall at your feet* en *Whispers and moans*.

DIED PRETTY - DOUGHBOY HOLLOW

De Died pretty is getemd. Op de debuutlepee *Free dirt* (1986) leek de

Australische vijf-mans formatie nog de woestijn in te zijn getrokken, om na dagenlange ontberingen met een droge bek en het zand zelfs in de navel tien nummers op te nemen. De zojuist verschenen CD *Doughboy hollow* lijkt onder veel gunstiger omstandigheden tot stand te zijn gekomen. Vooral op zanger Ronald S. Penno heeft dit zijn invloed gehad. Het 1.60 meter grote mannetje schreeuwt zich niet langer helemaal lam in de op twee meter hoogte hangende

microfoon, maar is simpelweg overgegaan tot zingen. Ook de songs hebben een meer ingetogen karakter dan vroeger en dit alles maakt *Doughboy hollow* meer geschikt voor een groter publiek. De Died pretty blijft op *Doughboy hollow* even mistroostig als altijd en het is dan ook een perfecte herfstplaat. Onontbeerlijk dus in een land als dit (kijk maar naar buiten).

TWIN PEAKS

De o zo buitenlandse zender RTL4 zendt niet alleen flutprogramma's uit. Om met de VPRO te kunnen concurreren is zelfs de serie *Twin Peaks* aangekocht, de veelgeprezen 'soap noir' van David Lynch en Mark Frost. We mogen de VPRO dus wel dankbaar zijn, al is het alleen maar om de op deze manier gecreëerde aandacht voor de soundtrack van *Twin Peaks*, het stadje met 51.201 - 1 inwoners.

De muziek van componist Angelo Badalamenti is een wezenlijk onderdeel van de serie. Het is net zo 'noir', intrigerend en spannend als de beelden. Het knappe is natuurlijk dat de muziek ook

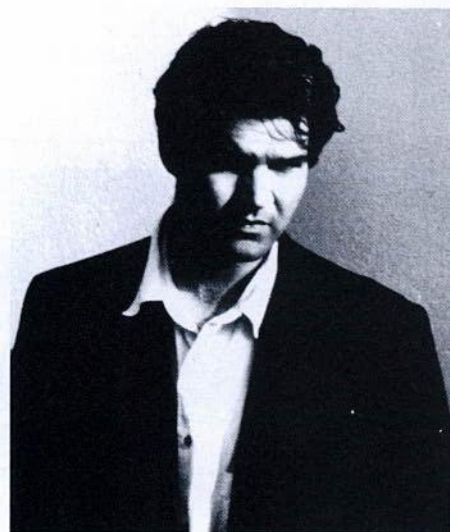
op zichzelf staat en dat terwijl het merendeel instrumentaal is. Het valt soms zelfs niet mee de televisiebeelden niet voor je te zien als je naar de CD luistert. Zangeres Julee Cruise is op drie nummers te horen, waaronder de single *Falling*. Deze nummers zijn ook te beluisteren op haar eigen CD *Floating into the night*.

De soundtrack van *Twin Peaks* is voor de fans van de RTL4-serie een must, voor de niet-liefhebbers ook zeer het beluisteren waard.

Lloyd Cole doet net alsof er niets is ver-

LOYD COLE DON'T - GET WEIRD ON ME, BABE

anderd. De eerste zes nummers (de eerste plaatkant) van zijn tweede solo-CD *Don't get weird on me, babe* verschillen hemelsbreed van de tweede zes (kant B). Zodanig dat je bij nummer zeven (*Tell your sister*) eigenlijk een beetje opschrikt. Dat is het begin van de gitaarkant, waarin enigszins zijn oude band Lloyd Cole & the Commotions is te herkennen. Die band debuteerde in 1984 meer dan verdienstelijk met *Rattlesnakes*, maar na drie albums was

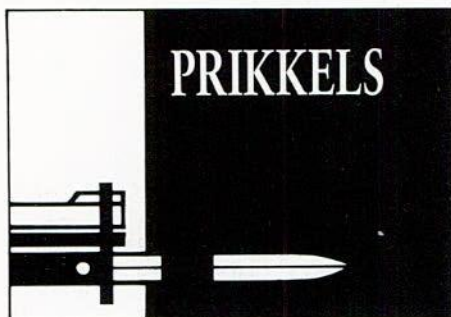
de koek op.

De eerste zes nummers vormen samen de orkestkant. Met de hulp van dirigent/arrangeur Paul Buckmaster bewandelt Cole nieuwe wegen; orkestrale, gezwollen muziek, in niets meer lijkend op het sprinkelende van zijn eerste werk met de Commotions.

Misschien is dat wel het sneue van een artiest als Lloyd Cole; hij debuteerde te goed. Je moet en wilt als artiest ook wel eens nieuwe wegen inslaan, maar ik waag te betwijfelen of dat op *Don't get weird on me, babe* op de meest geschikte manier gebeurt. De orkestrale Lloyd Cole lijkt veeleer op een dood spoor te zitten.

De single *She's a girl and I'm a man* wekt nog wel de suggestie dat het om de ruigste CD ooit gaat van Lloyd Cole, maar het tegendeel is het geval.

E.v.D.

TROTS

Onze krijgsmacht kan een behoorlijke bijdrage leveren aan onze nationale trots. In ons parlement is daar het bekende CDA/VVD-duo, de heren Gualtherie-Van Wezel en Weisglas, van overtuigd. De activiteiten van onze krijgers in het verre verleden op vele plaatsen in de wereld is voor deze kamerleden geen geschiedenis die is afgesloten. Bij de invasie in Koeweit stelden de heren vanaf het begin in het parlement dat een Nederlandse troepenmacht onmiddellijk moest worden ingezet. En nog onlangs vonden ze dat ons leger naar Suriname moet om daar eventjes orde op zaken te stellen.

Het gevaarlijke is dat ze ook nog gehoor vinden bij een aantal leden van het kabinet. Beide heren treden graag in de publiciteit, vooral waar het gaat om radio en TV. Als je dan goed naar ze luistert, kom je tot de konklusie dat ze redelijk zouden funktioneren in de gemeenteraad van een klein provinciestadje. Helaas maken ze deel uit van onze volksvertegenwoordiging, waar ze zich bemoeien met buitenlands beleid en defensie.

Uiteraard zijn beiden van mening dat onze krijgsmacht op volle sterkte moet blijven en zoeken ze derhalve naar nieuwe taken door het wegvallen van het rode gevaar. De verveling in de kazernes zien ze met lede ogen aan, omdat er nog

zoveel te doen is voor onze militairen in de wereld.

Na Koeweit, waarbij ze niet echt hun zin kregen om mee te vechten, hebben ze dus nu hun oog laten vallen op onze voormalige kolonie Suriname. Een verzoek om militaire bijstand van de nieuwe president zou als een geschenk uit de hemel komen. Daar kunnen we eens laten zien aan de wereld wat we waard zijn. We noemen de militaire operatie dan weer een politionele aktie, dat hebben we meer gedaan. Een herstel van de juiste verhouding tussen de Surinaamse regering en de legerleiding lijkt toch een fluitje van een cent.

Deze daadkracht bewijst dat beide heren kamerleden niet in het minst gehinderd worden door enig besef van onze staat van dienst in dat werelddeel. Die heeft ons toch geleerd dat we juist niet trots behoeven te zijn over wat wij als koloniale natie in het verleden in dat wingewest voor beleid hebben gevoerd.

Het zou juist daarom de enige weg zijn om daar als Verenigde Naties op te treden. De heren Van Wezel en Weisglas moeten daarom naar andere zaken gaan zoeken om onze nationale trots op te vijzelen.

Cor Out

Bosatlas

(Geschiedenis is een repeterende breuk)

Onder woorden
zet hij zijn
handtekening,
legt de brief tussen de bladeren
van het brievenboek.

Weer
zullen
vrouwen schreiend
achterblijven
kinderen
met roodomrande ogen
hun papa's
nakijken.

Jonge mannen
zullen voor
landkaarten
creperen.

Van de hand van cabaretier/theaterman Herman van Veen verscheen kort geleden een bundeling gedichten, versjes, regels en verhalen: *Een Souvenir*. Het is een keuze van opnieuw bewerkte teksten uit een zestal eerder verschenen uitgaven. Sommige teksten bestaan slechts uit enkele regels, zoals het gedicht 'Toi aussi' (De mensheid is over het algemeen genomen/grof, dom, bot, vulgair/ dat kun je van iedereen leren). Andere, zoals het prachtige 'Snikkel' (een ballade over de Utrechtse Kievitdwarsstraat, de straat waar Herman van Veen opgroeide) beslaan vele bladzijden. Het ene moment lees je een heel lichtvoetig gedicht, dan weer een die je twee keer moet lezen. Bij sommige gedichten moet je glimlachen, bij andere word je diep geraakt (o.a. 'El Salvador' en 'Wat u zegt...').

'De poëzie in deze bundel', schrijft dichter Willem Wilmink in een woord vooraf, 'is verwant aan die van beatdichters als Allen Ginsberg in Amerika en Adrian Henri en Brian Patten in Engeland: vertellende gedichten, breed opgezet, handelend over een gebied ergens tussen 'Hemel en Hema', en bestemd voor een onbevangen publiek dat de teksten niet alleen ziet, maar ook hoort, in de eigen interpretatie of in die van de dichter.' Het hiernaast afgedrukte gedicht 'Bosatlas' is op te vatten als Herman van Veen's bijdrage aan de discussie over de inzetbaarheid van de krijgsmacht.

Herman van Veen: *Een Souvenir*.
Fontein, Baarn 1991. 143 blz. f 19,50.
(WH)

GEEN Vlieg KWAAD DOEN, MAAR MENSEN: ACH...

De deftige Duitse dame heeft het zien aankomen, maar als het tenslotte gebeurt, moet ze toch overgeven. Het hele natuur-drama vindt ze bij nader inzien weerzinwekkend. Dat zo iets gebeuren kan in het mooie dierenrijk! Wij hebben met ons allen zitten wachten tot de drie leeuwinnen bij de drinkwaterput hun prooi uitkiezen.

Het is zondagochtend in de droog hete zon van Namibië, dat enorme land links boven Zuid-Afrika dat vroeger een kolonie van Duitsland was en tot 1990 door Zuid-Afrika bezet was. We zitten betoverd te kijken naar de dieren in het enorme wildpark Etosha, met een oppervlakte die de helft van Nederland omvat. Het bestaat voor een groot deel uit een meer, dat 12 miljoen jaar geleden is drooggevalle. Dit imponerende park met zijn enorme hoeveelheid wild trekt veel Namibische en buitenlandse toeristen.

En zo komt het dat wij met vele anderen en met de deftige dame in Okaukuejo veilig achter de muur vandaan kunnen zien hoe de aanwezigheid van de drie leeuwinnen bij de drinkwaterplaats de andere dieren urenlang op een afstand houdt. De sierlijke springbokken, de schichtige zebra's en een enkel roeke-loos aardvarken (die allemaal vreselijke dorst hebben aan het eind van dit lange droge seizoen) proberen wel steeds voorzichtig dichterbij te komen, maar een snelle uitval van de leeuwinnen is voldoende om ze weer op veilige afstand te brengen.

Natuur-drama

Totdat de eenzame olifant van de horizon naar voren komt sloffen en zich op ons toneel uitgebreid gaat badderen. Dat blijkt achteraf het begin van de slot-akte van dit natuur-drama. Het lijkt even alsof de leeuwinnen alle belangstelling voor de honderden dieren rondom hen hebben verloren. Door mijn verre-

kijker lijken de leeuwinnen op groot uitgevallen katten, die bij elkaar onder een boom wat liggen te soezen. De springbokken durven eindelijk ook weer te drinken.

Als de olifant uit het bad stapt, durven de zebra's ook weer naar de waterrand te komen en zelfs de gemsbokken met de spitse horens wagen zich in het water. Dat hadden ze niet moeten doen. Daar hebben de leeuwinnen op gewacht en met de snelheid van een kogel schieten ze uit hun siësta onder hun boom vandaan, direct op hun uitverkoren prooi af: twee machtige gemsbokken, de nationale dieren van Namibië. Eén gemsbok is op slag dood; de tweede vecht nog ruim een half uur voor zijn verloren leven.

Deftige dame

In de uren die wij op deze ontknoping wachten, wisselen wij met de deftige dame van gedachten. 'Ja, de hoofdstad Windhoek is een openbaring: Zo prach-

tig schoon en welvarend. Het lijkt Duitsland wel', zegt ze. Trouwens, heel Namibië maakt op haar een rijke indruk. 'Kijk maar naar de fraaie wegen, de vele auto's en de mooie hotels!' Nee, ze is eigenlijk nauwelijks buiten de grote steden en de natuurparken geweest en ook niet in het Noorden. 'Is het daar dan anders? Ach nee, u meent het – de meeste mensen wonen daar in hutjes? Ze lijden grote armoede? Water is het grootste probleem door de droogte?' De deftige dame legt haar dure fotoapparatuur even opzij, want in haar toeristische rondreis pakket blijkt niets opgenomen te zijn over het leven van de Namibische mensen. 'Ondervoed zijn veel mensen, zegt u? Daar heb ik anders in Windhoek niets van gezien. Oh, het gaat vooral om de zwarte mensen! Ja, dat heb ik al eens eerder gehoord. Dat komt omdat de zwarten niet hard genoeg werken.'

Om te kotsen

Wij geloven onze oren niet. Natuurlijk wonen er veel blanken in Zuid-Afrika en in Namibië die er net zo over hebben gedacht, onder de apartheid. En sommigen van hen zullen er soms nog wel zo over denken. Maar deze rijke, blanke, deftige Duitse toeriste heeft alleen nog maar zwarte mensen gezien in het uniform van de hotelbediende. Ze weet van niets, maar ze kent wel meteen de oorzaak van de zwarte armoede. Een gevoel van misselijkheid is het gevolg – bij ons. Maar voordat we deze domme gedachte van de blanke dame kunnen rechtzetten, vallen de leeuwinnen hun prooi eindelijk aan. En dan is het tenslotte de deftige Duitse dame die kotst. Wij hebben haar daarna niet meer gesproken en we hebben het haar dus niet kunnen vragen, maar zij leeft kennelijk in de veronderstelling, dat Namibië een sprookjesland is met een dierenrijk dat ontworpen is door Walt Disney, op muziek van Tsjaikovsky.

Ze zal nu ook wel weer thuis zijn, in Duitsland en daar in geuren en kleuren vertellen over de gruwelijke wreedheid van de Namibische leeuwinnen en over de domheid van de zwarte Namibiërs, die niet werken voor de kost en dus honger lijden. Maar ze zal van zichzelf nog steeds niet kotsen.

Karel Roskam

'Wanneer we iedereen op deze wereld beoordelen op z'n kwaliteiten als soldaat zouden we geen beschaving kennen'

Veldmaarschalk Erwin Rommel tegen zijn zoon

Uit: Dr. N. F. Dixon, On the psychology of military incompetence (Futura Publications, London)

GUILTY BY SUSPICION

Hollywood in de ban van jacht op 'commies'

In die ogenschijnlijk zorgeloze periode kort na de Tweede Wereldoorlog, toen Benny Goodman uit elke radio schalde, en het blonde sterretje Marilyn Monroe haar eerste filmrolletje speelde, werden er in Hollywood carrières verworven door de beruchte gouverneur McCarthy, die een ware heksenjacht opende op mensen die werden verdacht van communistische sympathieën. En verdacht was je al, als je jaren geleden, uit idealisme of zelfs alleen maar uit belangstelling, een of twee keer een vergadering van communisten had bijgewoond. Over deze gruwelijke periode gaat *Guilty by Suspicion*, waarin de Amerikanen de hand weer eens diep en gevoelig in eigen boezem steken. Dat levert bijna altijd schitterende films op.

Regisseur van de film (zijn debuut), is Irwin Winkler, die al een zeer succesvolle carrière als producent heeft opgebouwd met films als *Rocky*, *Raging Bull*, *The Right Stuff*, *Betrayed* en *GoodFellas*. Hij schreef ook het script, waarvoor hij het idee kreeg toen hij werkte aan *Round Midnight* in Parijs. Eén van de rollen in die film werd gespeeld door de Amerikaan John Berry, die aan het begin van de jaren vijftig op de zwarte lijst was gezet, en zich daarvoor gedwongen zag naar Frankrijk uit te wijken. 'We kwamen in gesprek en ik realiseerde me toen pas welk effect die periode had op heel veel getalenteerde mensen in Hollywood', aldus Winkler. 'Ik zag onmiddellijk de mogelijkheden voor een film. Zelf was ik nog maar een tiener toen zich dat allemaal afspeelde. Ik wist wel dat er mensen werden verhoord door een speciale commissie, maar wat er precies aan de hand was drong toch niet echt tot me door. Veel later ben ik me ook pas gaan realiseren, dat al die verdachtmakingen enorme invloed hadden op de creatieve geesten in Hollywood. De films die in die tijd gemaakt werden, waren ongeïnspireerd, niemand kon er zich een buil aan vallen. De makers pasten zelfcensuur toe om maar aan het werk te kunnen blijven...'

In Winklers film speelt David Merrill, een zeer succesvolle regisseur, de hoofdrol. Merrill is zo bezeten van zijn werk, dat zijn vrouw hem min of meer de deur heeft uitgezet, al gaan ze nog wel heel vriendschappelijk met elkaar om. Als Merrill uit Parijs komt, waar hij een film heeft gedraaid, wordt hij afgehaald door zijn vriend, scenarioschrijver Bunny Baxter, die hem vaag vertelt dat er mensen worden verhoord in verband met eventuele communistische sympathieën. Kort daarop wordt Merrill zelf door producent Darryl Zannuck ontboden. Merrill heeft vroeger een paar vergaderingen van de communisten bijge-

woond, en moet diens gevolge een getuigenis afleggen. De producent adviseert hem om een advocaat te nemen. Hij krijgt van de man het advies om de commissie een paar namen te geven van kennissen van wie hij ook weet dat ze belangstelling voor het communisme hebben gehad. Merrill kan zijn oren niet geloven en weigert voor de commissie te verschijnen. Daarmee tekent hij min of meer zijn eigen doodvonnis. Hij raakt binnen enkele weken zijn huis kwijt, hij krijgt nergens werk meer, vrienden bij

wie hij om hulp aanklopt willen hem niet meer kennen, en zelfs zijn ex-vrouw die zich heel loyaal opstelt en hem zelfs bij zich in huis neemt, verliest haar baan als onderwijzeres. Daarnaast spelen zich in Merrills onmiddellijke kennissenkring drama's af waar de commissie ook direct bij betrokken is. Een vriendin rijdt zich dood, omdat haar man haar heeft aangegeven en ze diens gevolg haar zoontje niet meer mag zien; een bevriende regisseur neemt de wijk naar Europa, omdat het werken hem in Hollywood onmogelijk wordt gemaakt...

Het duurde tientallen jaren voordat de slachtoffers van deze periode volledig werden gerehabiliteerd. Maar alle emotionele schade die toen al was veroorzaakt, kon natuurlijk nooit meer worden goedgeemaakt.

Irwin Winkler wilde vanaf het begin Robert DeNiro voor de hoofdrol in zijn film, die hij beschouwt als 'het belangrijkste werkstuk uit mijn hele carrière'. Het zal niemand verbazen dat DeNiro, zelf een van de pijlers van de hedendaagse filmindustrie in Amerika, helemaal sinds hij een eigen produktiemaatschappij heeft, graag op dat verzoek inging. Weinigen zullen beter begrijpen, wat een dergelijke banvloek voor een filmmaker betekende. Sam Wanamaker, die de rol van Merrills advocaat speelt, stond zelf ooit op de zwarte lijst. 'De film is heel belangrijk, omdat weer eens duidelijk wordt aangetoond dat zoiets nooit meer mag gebeuren', aldus de acteur.

Leo van Opzeeland

Robert DeNiro in 'Guilty by Suspicion'

FILM IN 'T KORT

FILMDAGEN

De Nederlandse Filmdagen hebben weer een aantal premières opgeleverd. Pieter Verhoeff bijvoorbeeld verfilmde *De Zondagsjongen*, schitterend roman-debuut van Cherry Duyns.

Hoofdpersoon is een kind van een Duitse moeder en een Nederlandse vader. Hij wordt in de oorlog in Duitsland geboren, gaat later bij zijn vader in Nederland wonen, heeft het tijdens het huwelijk van Beatrix en haar Duitse man moeilijk als zijn Duitse oom hem juist in die periode komt opzoeken, maar reist veel later toch naar Duitsland om afscheid van diezelfde oom te nemen.

Dan vechten Nederland en Duitsland op het voetbalveld hun eeuwige vete uit en wordt hij opnieuw met zijn eigen verleden geconfronteerd. Knap van constructie, maar toch door Verhoeff iets te brokkelig in beeld gebracht. De kijker die het boek niet kent, zal veel van de intrige ontgaan.

Met *De Provincie* debuteert Jan Bosdriesz, die met Verhoeff samen het scenario voor *De Zondagsjongen* schreef, als regisseur. Ook deze film is gebaseerd op een gelijknamige roman, nu van Jan Brokken. Drie jeugdvrienden worden verliefd op hetzelfde meisje. Zij heeft een voorkeur voor de een, maar als die het provinciestedje waar ze wonen, ontvlucht trouwt ze met de tweede. De derde is een jaloerse stoker die uiteindelijk een drama veroorzaakt. Deze film, die de Filmdagen mocht openen, zit vol hinderlijke onwaarschijnlijke-

Murray en
Richard
Dreyfuss in
'What about
Bob?'

V.l.n.r. Thom Hoffman, Gijs Scholten van Aschat, Tamar van den Dop en Pierre Bokma

den, waardoor hij veel slechter is geworden dan nodig was. Er wordt gelukkig aardig in gespeeld. Vooral Pierre Bokma laat uitstekend werk zien.

Way Upstream tenslotte was een aange-name verrassing. De film werd door Sander Franken gemaakt naar een toneelstuk van Alan Ayckbourne. Twee stellen maken een tochtje met een plezierjacht. Een vreemdeling die ze aan boord nemen, blijkt een diabolische intrigant die alle betrokkenen geraffineerd tegen elkaar uitspeelt. Gelukkig trekt hij uiteindelijk aan het kortste eind.

Jammer van het zwakke slot, verder is de film een acceptabele thriller. En dat wil heel wat zeggen voor een land, waar een televisie-serie (Bij nader inzien) en een Engelstalige film (Prospero's Books van Peter Greenaway, die natuurlijk wel schitterend was) uiteindelijk met de meeste onderscheidingen gingen strijken...

WHAT ABOUT BOB?

Een aardige ironische film is *What about Bob?* Waarin de psychiatrie op een geestelijke manier op de korrel wordt genomen. Richard Dreyfuss speelt een verwaande zieleknijper, wiens bestaan op losse schroeven komt te staan als hij een cliënt van een collega

overneemt. Want deze Bob heeft de eigenschappen van een horzel, maar hij brengt dat met zoveel charme dat het gezin van de psychiater al snel niets liever wil dan de patiënt in huis nemen... Dreyfuss doet het heel leuk, maar wordt moeiteloos weggespeeld door Bill Murray, die met zijn genuanceerde gevoel voor humor van Bob iets heel bijzonders maakt. Regie van Frank Oz.

MEETING VENUS

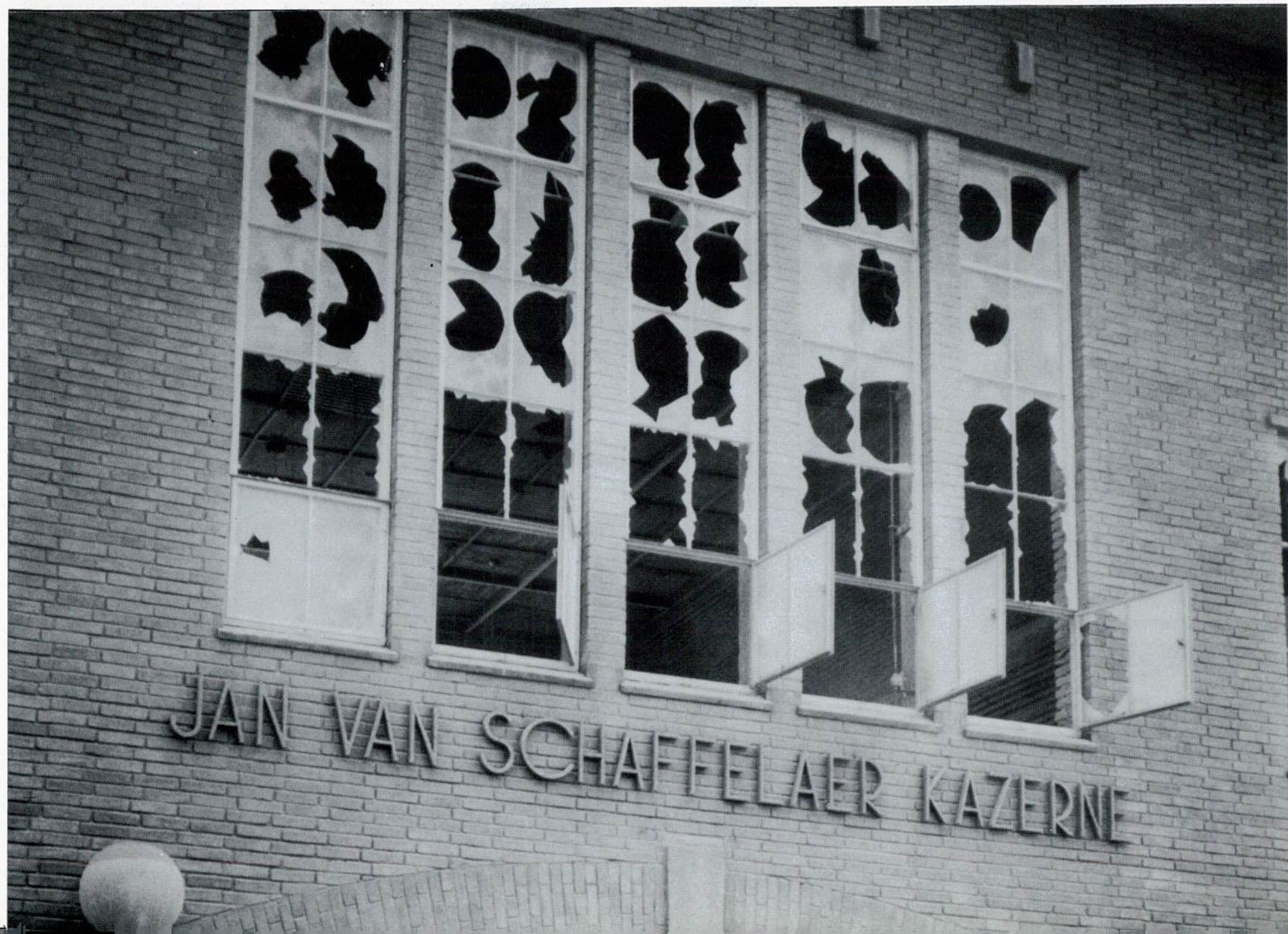
Vooruitlopend op het wegvallen van de Europese grenzen maakte de Hongaar Istvan Szabo de film *Meeting Venus*, waarin een internationaal opera-gezelschap in Parijs Tahnhäuser instudeert. Allerlei vooroordelen krijgen ruime aandacht, de Franse vakbond gooit voortdurend roet in het eten, de taalbar-

Glenn Close in 'Meeting Venus'

rières zijn af en toe vrijwel onoverkomelijk en de dirigent raakt verliefd op de prima donna, waardoor zijn huwelijk strandt. Szabo heeft van dit briljante gegeven helaas een film gebrouwen die doorbuigt van het overdadige sentiment, vooral als de beide gelieven in beeld zijn. Maar hij is een vakman tot in het merg, dus ondanks die tekortkomingen werd *Meeting Venus* een heel interessante productie met mooie rollen van vooral de Amerikaanse Glenn Close als een Zweedse operazangeres en de in Frankrijk wonende Deen Niels Arestrup die de Oosteuropese dirigent speelt.

L. v. O.

Volgens een grapjas:
'...de kazerne kort na een
gv-bijeenkomst van de
raadsman...'

LEZERS SCHRIJVEN

Dat het defensieapparaat in Nederland al een tijd verouderd was, zal niemand verrassen. Het was zelfs tot de regering doorgedrongen dat het leger een flinke verandering moest ondergaan om zich aan te passen aan de huidige vereisten van een moderne krijgsmacht. Middels de defensienota heeft minister A. L. ter Beek een paar maanden geleden aangegeven hoe het nationale legerkorps zal worden gereorganiseerd. Maar voldoet deze wel aan de huidige situatie of moeten we naar een beroepsleger, eventueel sneller dan het jaar 2000? Het is weer opvallend stil met name rond de situatie van de dienstplichtigen geworden. Waarom?

Door de beëindiging van de koude oorlog, de Duitse eenwording en de opheffing van het Warschaupact zijn de taken van de Navo sterk veranderd. De ministers van Defensie van de Navo-landen hebben begin juni dan ook ingestemd met een nieuwe organisatie en een ander takenpakket voor de Navo. Dit nieuwe concept, Counter Concentration genoemd, houdt in dat er vijf geallieerde verdedigingszones in Duitsland blijven bestaan ter verdediging van de oostflank van West-Europa. Dat betekent dat de parate troepen met de helft kunnen worden teruggebracht. Voor de Nederlandse Landmacht houdt dit in, dat 1 van de 3 divisies in Duitsland overbodig wordt. Daarnaast hoeven de twee overige divisies niet volledig bemand te zijn. Een deel wordt mobilisabel. Door deze ontwikkelingen zal het defensieapparaat de komende 5 jaar met 35% moeten inkrimpen. De vraag is hoe?

Vreemd

Minister Ter Beek heeft uitdrukkelijk in zijn Defensienota kenbaar gemaakt, dat hij zeker tot voor het jaar 2000 geen beslissing wil nemen over het eventueel verkorten of afschaffen van de dienstplicht. Vreemd is echter dat hij een commissie in het leven heeft geroepen, die onder andere moet uitzoeken of het in stand houden van de dienstplicht nog wel nuttig is. De uitslag daarvan moet wel over anderhalf jaar op zijn bureau liggen. Waarom dan zolang wachten met een beslissing? Moet er aan de huidige situatie niet zo snel mogelijk iets worden gedaan?

Duizenden dienstplichtige militairen zitten nu in een situatie waaruit ze liever

DIENSTPLICHT UIT DE TIJD

Minister Ter Beek wil lot van dienstplicht niet voor het jaar 2000 bepalen

Minister van Defensie A. L. ter Beek

vandaag dan morgen worden verlost. Tenslotte is de dienstplicht een hinderlijke onderbreking voor de carrièrevorming van vele dienstplichtigen.

Daarnaast vraagt de verveling, vooral in de parate periode, om veel onbegrip van de dienstplichtigen. Want je mag er toch van uitgaan dat je niet voor niets wordt opgeroepen. Ondanks dat dit verschijnsel dikwijls wordt aangestipt door de vakbonden voor dienstplichtigen, wordt er op hoog niveau nog steeds te weinig aandacht aan besteed.

Een ander punt waar je vraagtekens bij kunt zetten is de indeling van de dienstplichtigen in de openstaande functies. De juiste man op de juiste plaats. Wordt er genoeg gebruik gemaakt van de kwaliteit van de dienstplichtigen?

Een voorbeeld: Zoals overal heeft de automatisering in het leger een belangrijke plaats ingenomen. Ook is het algemeen bekend, dat er binnen het defensie-apparaat behoefte is aan personeel dat goed geschoold is op dit gebied. Toch treffen we nog een heleboel 'specialisten' aan, die een heel andere functie vervullen, terwijl defensie als ook de dienstplichtige beter af zouden zijn wanneer er meer opleidingsgericht zou worden ingedeeld.

Tenslotte moeten we niet vergeten dat een dienstplichtige, in vergelijking tot het bedrijfsleven, zwaar wordt onderbetaald. Een soldaat zit nu op bijstandsniveau, terwijl hij normaal zeker het dubbele zou kunnen verdienen. Kortom, de situatie van de dienstplichtige is nog verre van ideaal, ook al is hieraan de laatste jaren hard gewerkt en zeker verbetering in gekomen.

Afschaffing dienstplicht

Nu het defensie-apparaat binnen vijf jaar flink moet inkrimpen, lijkt de tijd dus rijp om over te stappen naar een beroepsleger. Om te beginnen zal de afschaffing van de dienstplicht een groot aantal banen binnen de landmacht kunnen redden. Daarnaast zal de mentaliteit van het leger sterk behoren te verbeteren. Natuurlijk, zal menig beleidsbepler denken, is dit makkelijker gezegd dan gedaan. En niet ten onrechte. Er zal

nog een berg werk verzet moeten worden voordat zelfs maar aan een beroepsleger gedacht kan worden.

Het grootste probleem is ongetwijfeld het personeelsvraagstuk. Hoe werv je genoeg soldaten op vrijwillige basis die ook nog voldoen aan het niveau dat hiervoor vereist is? Uit ervaringen van andere beroepslegers is gebleken dat vrijwilligers niet altijd de beste werknemers zullen zijn. Men kan er over het algemeen vanuit gaan dat het gemiddelde scholingsniveau lager zal zijn.

Een ander veel gesteld probleem is: Wie moet er nu de taak van Jan Soldaat binnen een beroepsleger overnemen? Maar het grootste struikelblok is ongetwijfeld eerst voldoende vrijwilligers te vinden voordat er geselecteerd kan worden op kwaliteit.

Een paar droge cijfers: Voor het realiseren van een beroepsleger in Nederland moeten er jaarlijks zeven- tot tienduizend personeelsleden geworven worden. Dat betekent 1 op de 8 mannen op de arbeidsmarkt.

Dit cijfer zal iets versoepeld worden door het aanbod van vrouwelijke militairen. Kortom, het aanbod van vrijwilligers is niet toereikend. Maar dat betekent natuurlijk niet dat de minister door deze cijfers zijn hoofd in het zand moet steken en zeggen: zie je wel, een beroepsleger is nu nog niet mogelijk, punt. Daarvoor zijn de belangen van zowel de dienstplichtigen als de krijgsmacht te groot.

Plan Scheelen

Een mogelijke tussenoplossing werd door de heer Scheelen van de stichting Maatschappij & Krijgsmacht in Elsevier geopperd: Hij vindt dat de tijd rijp is om op zijn minst eens te gaan experimenteren met een eerder gelanceerd plan 'de variabele diensttijd'. 'Geef dienstplichtigen de keus. Er is in het leger veel on-interessant, vuil werk, waar je nog geen gastarbeider voor vindt. Laat degenen die bereid zijn dat werk te doen heel kort dienen, pakweg vier maanden. Betaal hen op een normale manier. Wie liever een leuke job wil, waar hij later in zijn burgerbestaan iets aan heeft, kan wat langer blijven. Ook tegen een redelijke betaling natuurlijk. Dan houd je toch de maatschappelijke doorstroming. En zo'n systeem is al minder onrechtvaardig.'

Voor de uitvoering van dit plan zal er in ieder geval flink aan het imago van de krijgsmacht moeten worden gesleuteld. Gedacht kan worden aan aantrekkelijk salaris en goede secundaire voorwaarden. Daarnaast is het bieden van reële doorgroeimogelijkheden een must. Zowel voor in het leger als voor in het bedrijfsleven.

De voorbereiding naar zo'n overstap zal de nodige inspanning en tijd vergen. Een reden te meer voor minister Ter Beek om snel tot een beslissing te komen en de positie van de dienstplichtige niet weer op de lange baan te schuiven. Dat is de laatste jaren al te veel gebeurd.

Sander Kuypers

SPELVERRUWING IN VOETBAL VERERGERT

Studio Sport steeds meer slaafse show

Het was tijdens een competitieduel tussen Ajax en De Graafschap. Twee spelers liepen toe op de bal die zich in hun midden bevond, beiden met het kennelijke oogmerk die te 'veroveren'. Doorslaggevend in zo'n tweegevecht om de bal zijn doorgaans snelheid en behendigheid. Maar hier ging het beduidend anders. De afloop was dat de Graafschap-speler met een scheur in het scheenbeen noodgedwongen het veld moest verlaten. Hoe kreeg Ajaxied Kreek dat voor elkaar? In zijn ren hield hij niet alleen het oog op de bal, maar was zijn blik nog scherper gericht op het onderbeen van de tegenstander. Op twee of drie meter van elkaar was al duidelijk te zien, dat Kreek slechts één bedoeling had: eerst het been, dan de bal.

Zelden werd zo ostentatief een zo venijnige overtreding begaan. Het viel nog mee dat het bewuste been na de aanslag van Kreek niet krakend in twee delen uiteen viel.

Werd Kreek na dit incident het veld uitgestuurd en vervolgens door de tuchtcommissie voor vier wedstrijden geschorst? Nee. Integendeel, de scheidsrechter was de hele overtreding ontgaan en evenmin werd hij er door zijn assistenten op geattendeerd. Sterker nog: in geen enkele landelijke krant was de daarop volgende maandag iets te lezen over het schandaal. Slechts door tv-beelden van Studio Sport was de overtreding in kwestie te zien en gezien. Maar meer ook niet. Omdat de scheidsrechter

niet gefloten had, besteedde de dienstdoende commentator van de NOS er geen noemenswaardige aandacht aan.

Conclusies

Goed, het is slechts één gebeurtenis, die misschien nog niet eens maatgevend is, maar ze lijkt een aantal conclusies te wettigen.

1. Voetballers zijn zo doortrapt en alert geworden, dat ze niet alleen meer de bal en de tegenstander gadeslaan, maar tegelijk in de gaten proberen te houden of de scheidsrechter er goed genoeg voor staat om een overtreding te constateren. Kreek wist kennelijk dat hij aan het zicht onttrokken was. Anders doe je

geen opzettelijke poging tot verwonding.

2. Controleurs op de tribune, zoals daar zijn leden van de scheidsrechterscommissie en in zekere zin ook voetbalverslaggevers, zijn alleen al door de afstand tot het veld te zeer in hun waarneming beperkt om hun kritische rol te vervullen.

Hoge Raad

3. De uitspraak van de Hoge Raad dat het bewust blesseren van een tegenstander kan worden gezien als een onrechtmatige daad, is nog niet tot de voetbalwereld doorgedrongen. Aan de hand van de tv-beelden had de getroffen Graafschapspeler volgens de Hoge Raad een schade-claim kunnen indienen. De Hoge Raad deed die uitspraak naar aanleiding van een incident uit 1984 (!), waarbij een speler van Achilles '94 een tegenstander van Drachten zo hard raakte, dat het bot aan de binnenkant van de knie van de speler ernstig beschadigd werd. Na jarenlang procederen kwam de zaak inderdaad voor de Hoge Raad. De advocaat van de schopper, tevens raadsheer van de KNVB, mr. Utermark, maakte bezwaar tegen het feit dat het hof de gedragingen van zijn cliënt abnormaal gevaarlijk noemde. De Hoge Raad dacht daar anders over en stelde dat het ging 'om een gevaar dat zich bij de voetbalsport, als zij normaal wordt beoefend, niet zal voordoen'. Een opvallende uitspraak van de Hoge Raad was verder: 'Een voetballer mag van de andere spelers op het veld verwachten, dat zij geen onnodig gevaar voor blessures veroorzaken'.

4. Ook na afloop van wedstrijden zou de tuchtcommissie van de KNVB in staat gesteld moeten worden niet door scheidsrechters geconstateerde overtredingen te bestraffen. Een voetbalbond die 'zuiver spel' propageert, alleen al om potentiële vandalen niet uit te lokken, zou dergelijke achteraf-rechtspraak moeten bevorderen en niet voortdurend moeten benadrukken dat dit alles nu eenmaal 'tot de aard van het spel behoort', dat mannelijke spel, waarbij tenslotte 'ongelukjes' niet zijn uit te sluiten.

Pure show

5. Studio Sport wordt steeds slaafser en verliest aan kritisch vermogen. Dat valt te verklaren uit de toenemende concurrentie van andere sportprogramma's en het is trouwens in vele opzichten merkbaar. Mart Smeets moet zich met de week meer aanstellen om het gebodene voor te stellen als het summum van wat de tv te bieden heeft en als hij met Oscar Garschagen NOS-Laat presenteert, wordt die aanstellerij nog groter. Het is allemaal even mooi, fraai en spannend, wat Studio Sport te bieden heeft en van journalistieke waarneming is nauwelijks nog sprake. Sport is puur show geworden.

6. Beenhakker heeft gelijk. Hoewel...

Hans van Wissen

ZELFDODING

Het was betrekkelijk vroeg in de morgen maar laat in het jaar. Ik had een bankje gevonden in het park en keek naar de kleurige bomen. De zon scheen op de gevallen bladeren en zo als bij zoeten bekruipt mij dan een vaag gevoel van melancholie.

Een man met een gezicht dat zo op de monumentenlijst kon worden bijgeschreven, nam zuchtend naast mij plaats.

'Sommige mensen vinden dit mooi om te zien, maar ik krijg om deze tijd zin uit te stappen. Als jij ook plannen hebt er eind aan te maken, wil ik je daarbij wel van dienst zijn. Ikzelf heb al acht keer geprobeerd mezelf van het leven te beroven, dus ik weet waarover ik praat.'

Hij leek me een slechte raadgever.

Ik keek op mijn horloge. Het stond zoals gewoonlijk stil. Zelfopwindende uurwerkjes vereisen nu eenmaal een zekere beweeglijkheid van de drager.

'Ik moet er vandoor, de plicht roept!'" zei ik en stapte op. Het onderwerp dat hij had aangesneden trok mij niet op dit uur.

Ik probeerde in de bijzijnde bibliotheek, zo'n oase van fluisterende stilte, opnieuw wat te kunnen mijmeren. Ik pakte een willekeurig boek en verdomd als het niet zo was: het ging over zelfdoding. Het zag er ongeschonden uit. Kennelijk is er weinig belangstelling voor dat soort lectuur. Jammer eigenlijk, want bladerend stak ik toch het een en ander op.

Het feit dat ook in ons land het aantal zelfmoordpogingen is gestegen, deed bij mij de vraag rijzen: Waarom?

In een maatschappij, die, als je TV volgt, ten opzichte van de rest van de wereld gespaard blijft van natuurrampen, staatsgrepen, epidemieën, hongersnood en soortgelijke evenementen, lijkt er toch nauwelijks een reden te vinden, die zelfdoding rechtvaardigt.

We barsten van de cabaretiers, die het leven proberen op te vrolijken, we hebben voldoende feestdagen, carnavals, kermissen en sociale voorzieningen.

Toch vinden steeds meer mensen, waaronder jongeren tussen de 15 en 24 jaar een voorname plaats innemen, dat doorgaan met leven niet de moeite waard is.

De wetenschap zou geen knip voor de neus waard zijn als zij daar niet een verklaring voor zocht.

Wat zijn de gegevens: Allereerst moet er een onderscheid worden gemaakt tussen zelfdoding en een poging tot zelfdoding. Het eerste is definitief en het tweede is in de regel een kreet om aandacht.

Door het wegvallen van familiebanden, kerkelijke en sociale tradities, nieuwe woonvormen, te denken valt aan grauwe rijtjeswoningen en flats, ontstaat er een gevoel van eenzaamheid. Het onvermogen om deel te nemen aan verenigingsleven is voor menigeen frustrerend.

De massaliteit van bijeenkomsten, bijvoorbeeld popconcerten en dergelijke, blijken geen soelaas te bieden voor het gevoel eenzaam te zijn.

Sociologen hebben zich, hoe kan het ook anders, bezig gehouden met het probleem.

Ene Durkheim beweerde al in de vorige eeuw, dat zelfmoord-

pogingen door sociale factoren worden beheerst. Hij ging ervan uit dat drie hoofdoorzaken eraan ten grondslag liggen: De egoïstische zelfmoord, waarbij ondraaglijke persoonlijke omstandigheden een reden zijn.

Ook een altruïstische, onzelfzuchtige reden kan de oorzaak zijn. Hij dacht in dit verband aan een overmaat van sociale binding van het individu met de groep en het daaraan verbonden gevoel van verantwoordelijkheid.

En de anomische zelfmoord, als gevolg van een verstoring van de maatschappelijke verbanden waarvan het individu normaal deel uitmaakt.

Andersgezegd het je buitengesloten voelen.

Psychologen dragen andere oorzaken aan: Zelfdoding is in sommige persoonlijkheidsstructuren aanwezig. Tel uit je winst. Maar wel 'grappig' is dat zij beweren dat zelfmoord ook een moord op een ander kan betekenen. Hierover kan men slechts gissen. Feitelijke bewijzen ontbreken vanzelfsprekend voor zo'n theorie.

Wel is onomstotelijk aangetoond, dat vele zelfdodingen vooraf werden gegaan door een roep om hulp, om aandacht. Deze roep wordt zelden gehonoreerd. Wij worden zózeer in beslag genomen door onze eigen sores, dat zo'n klaagzang gemakkelijk aan ons voorbij gaat. 'Dat doet-ie toch niet' menen wij schouderophalend.

Aan zelfdoding is in sommige gevallen een eergevoel verbonden. Een kapitein, die ten onder gaat met zijn schip, krijgt een straat naar zich vernoemd. In Japan was het plegen van harakiri bij een gekwetste trots een veel voorkomend ritueel.

Het Joden- en Christendom hebben de zelfmoord nooit goedgekeurd. Maar je kunt een geslaagde poging moeilijk veroordelen, al werd het dan als zwaarste straf gezien dat je niet in gewijde aarde mocht worden begraven. Dat dit voor de betrokkene zwaar woog is niet aan te nemen. De nabestaanden hadden het er doorgaans wel moeilijk mee.

Een morele vraag blijft: Hadden de mensen uit de omgeving van de zelfdoder niet meer schuld dan de dader zelf?

Voor wie het weten wil; er zijn ook nog juridische aspecten. Het Romeinse en Germaanse recht achtten het zelfdoden niet strafbaar. In de 16e, 17e en 18e eeuw komen in een aantal wetgevingen strengere bepalingen tegen zelfmoord en de poging daartoe voor.

Montesquieu, Frans rechtsgeleerde en politiek theoreticus (1689-1755), keerde zich in zijn 'Lettres Persanes' tegen de misstanden op maatschappelijk en staatkundig terrein. Hij vond in een beschaafd Europa de straf bij zelfdoding onzinnig.

Frederik de Grote hief in 1751 de strafbaarheid van poging tot zelfmoord op. Het is maar dat je het weet.

Het Nederlandse strafrecht ziet vanaf het begin van de 19e eeuw zelfdoding niet meer als strafbaar feit. Hulpverlening bij zelfdoding is nog steeds niet in de Nederlandse wetgeving duidelijk geregeld.

Voor een militair is het allemaal wat verwarrend, was mijn plotseling opkomende gedachte.

Hij of zij wordt in oorlogstijd geacht, via granaten fragmentatiebommen, eventueel chemische, biologische, en desnoods nucleaire strijdmiddelen dood en verderf te zaaien onder tegenstanders, burgers, vrouwen en kinderen inbegrepen.

Wrang is het dan ook te zien dat er zoveel aandacht wordt besteed aan het individuele leven in het zelfdodingsrecht en dat daarnaast in tijden van oorlog een veel geringere waarde wordt toegekend aan diezelfde mens.

Ik kwam dan ook weinig vrolijk uit de bibliotheek.

Ik zocht mijn bankje in het park weer op.

De man, die ik zoveel had willen vertellen, was verdwenen.

Willy Lohmann

BEZETEN VAN..VOLLEYBAL

'Je moet niet te veel denkers in het veld hebben staan'

De volleybal-sport kan zich wellicht, mede dankzij de internationaal aansprekende prestaties van het nationale team, in toenemende populariteit verheugen. Zelfs mensen die nooit van hun leven een bal sloegen zitten aan de TV gekluisterd als Nederland tegen Italië moet spelen.

Vlak voor het EK (waarbij Nederland 'slechts' derde werd) sprak EGO-redakteur Wim Heij met dienstplichtig soldaat Yvo van Hout, speler van HAVOC uit Haaksbergen en van het militair volleybal-team. Yvo is als infanterist (li 90-6) gelegerd op de Johan van de Kornputkazerne in Steenwijk.

Vragen in het gesprek waren o.a.: Wat is de ruimte nog voor een individuele speler in deze steeds strakker georganiseerde teamsport. Waarom is de spelverdeler zo belangrijk? Laten topsport en militaire dienst zich eigenlijk wel met elkaar verenigen? Hieronder de opvattingen van iemand die in ieder geval bezeten is van volleybal.

Hoe lang speel je al volleybal?

Zo'n zes jaar en steeds bij dezelfde club, HAVOC uit Haaksbergen.

Is volleybal de enige sport die je beoefent?

In ieder geval de enige kompetitiesport en daar heb ik de handen meer dan vol aan. Het houdt in dat ik twee keer per week train en op zaterdag wedstrijden speel. Vroeger heb ik ook wel aan andere sporten gedaan, zoals voetbal, maar het volleybal heeft dat in de loop der tijd verdrongen.

Is volleybal zo'n sport die je van jongs-afaan moet hebben beoefend om de top te kunnen halen?

Volgens mij niet. Uiteindelijk ben ik zelf ook pas later met deze sport begonnen. Wel is het zo dat wanneer je er vanaf heel jong mee bezig bent, dat altijd voordelig is. Mensen die toch wel enig balgevoel hebben en gewend zijn geraakt om in teamverband te spelen, die kunnen best op latere leeftijd met volleybal beginnen.

Volleybal legt behoorlijk beslag op jouw tijd. Wat betekent die sport voor jou?

Dat was vroeger nog meer, toen trainde ik bijna dagelijks. Dat is nu duidelijk minder geworden, mede omdat ik in dienst zit. Dagelijks heen-en-weer-reizen en dan ook nog trainen is een behoorlijke belasting.

Volleybal is voor mij heel belangrijk. Ik doe er veel voor en ik laat er veel voor, bijvoorbeeld feestjes. Het komt bij mij altijd wel op de eerste of tweede plaats. Ik heb lange tijd gedacht dat het zelfs belangrijker was dan een schoolopleiding, maar daar ben ik wat van teruggekomen. Reden waarom ik, na afloop van mijn dienstdienst, naar de Pabo ga.

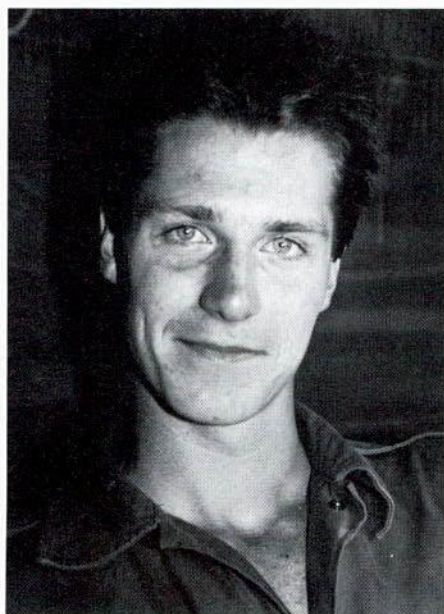
Krijg je voor de investeringen die je in je sport doet ook voldoende terug?

Zeker. In de eerste plaats is dat het volleybal zelf, maar daarnaast natuurlijk ook het feit dat je opgesteld wordt, dat je mee mag doen. Je traint uiteindelijk om te spelen.

Het is bij uitstek een teamsport. Hoe groot is de ruimte voor het individu om 'op eigen houtje' wat te ondernemen?

Het belangrijkste is dat alle spelers een zeker basisnivo hebben en dat daarin

Yvo van Hout: 'Bij de top bestaat volleybal al lang niet meer uit zes spelers'

nen best een aantal spelers meer mogen hebben en dat ook mogen laten zien. Een spelverdeler mag bijvoorbeeld best een stuk beter zijn dan de rest, dat geldt evenzeer voor een aanvaller die er bovenuit steekt. Dat laat onverlet dat je met z'n allen een bepaald nivo moet bezitten om een wedstrijd te kunnen spelen. Een tegenstander zoekt bij volleybal nooit de sterkste speler op maar de zwakste. Je ontkomt er in het moderne volleybal niet aan om te zorgen dat je geen uitgesproken zwakke spelers hebt.

Maar wat is nu de ruimte om op de solo-toer te gaan? Jan zegt bijvoorbeeld 'ik wil ook weleens scoren'. Kan dat of niet?

Wanneer een aanvaller dat zou zeggen, dan is daar niets vreemds aan. Het is zijn taak om dat iedere keer te doen. Hij kan die ingeving niet zomaar ineens krijgen, want hij dient voortdurend te scoren. Wanneer een spelverdeler zo iets zou zeggen dan ligt het anders. Zo'n man heeft als taak het spel te bepalen. Hij is het brein van het team. Kwijt zo'n man zich niet van zijn taak, dan kan hij er op rekenen dat hij gewisseld zal worden.

De spelverdeler is, zoals Avital Selinger het eens uitdrukte, de 'ober' van het team, de man die 'slechts' dienstbaar is aan het team?

Precies. Een spelverdeler heeft als taak het creëren van mogelijkheden voor zijn aanvallers om te scoren.

Is er voor jou voldoende ruimte aan je trekken te komen binnen deze strakke teamsport?

Wanneer ik het spel van het team meespeel, dan heb ik als - aanvaller - zeker nog wel de ruimte er iets persoonlijks aan te kunnen toevoegen. Van mij wordt verwacht dat ik score, daar ben ik aanvaller voor, maar hoe ik score dat bepaal ik zelf. Ik kan een bal keihard inslaan, maar ik kan ook kiezen voor een prikbal.

Als je maar scoort, want anders is het snel gedaan met iemand die leuke dingen staat te doen zonder dat het veel effect heeft. Dan word je rap gewisseld toch?

Je wordt natuurlijk niet beoordeeld op één bal en wanneer de wedstrijd het toelaat is er ook meer mogelijk. Bij een stand van 16-16 kan en mag je geen fratsen uithalen met een verhoogd risico.

Een andere uitspraak van Selinger is: 'Een volleybalteam heeft één hart, één hoofd en zes paar handen'. Wat is jouw mening?

Het klinkt wat extreem en dat is 't misschien ook wel, maar topteams, bijv. landenteams, moeten deze opvatting eigenlijk wel zo dicht mogelijk proberen te benaderen. Je moet niet te veel denkers in het veld hebben staan. Volleybal moet een automatisme worden, met de spelverdeler als brein en de anderen als uitvoerders... waarbij de anderen wel voortdurend moeten denken in de lijn

van de spelverdeler, want anders heb je maar zo kans dat ieder zijn eigen wedstrijd speelt.

In het moderne volleybal draait het allemaal om een goede spelverdeler. Wat doet nu precies zo'n spelverdeler?

De spelverdeler krijgt bij iedere aanval de tweede bal, die hij vervolgens, op een dusdanige wijze aan een aanvaller aanbiedt dat de kans op scoren zo groot mogelijk is. Daarbij wordt geprobeerd de tegenstander zo veel mogelijk te misleiden door, bijvoorbeeld, de eerste tempo-aanvallers een gat te laten trekken in de verdediging van de tegenpartij, enz. Dat alles bepaalt de spelverdeler.

Het lijkt er op dat zo'n man, bij voortduring, alles, zowel voor als achter zich, moet zien?

Min of meer. Je moet niet vergeten dat men van tevoren een tegenstander al uitgebreid bestudeerd heeft. Men weet dus in grote lijnen al wat de mogelijkheden zijn.

Heeft een aanvaller een mindere dag dan zal deze door de spelverdeler minder worden aangespeeld. Begrijp ik dat goed?

Wanneer die aanvaller niet scoort, dan zal hij even worden overgeslagen, ja zo gaat dat. Zoals hij natuurlijk ook rekening houdt met het 'blok' van de tegenpartij. Alles draait om het scoren en het is de spelverdeler die bepaalt waar de meeste kans op scoren kan worden gevonden. Hij moet dus zowel alles in de gaten hebben van zijn eigen team als van de tegenstander. Dat is niet te doen. Je ziet dan ook een samenspel tussen spelverdeler en coach.

De coach heeft als eerste taak ervoor te zorgen dat zijn eigen team goed loopt. Is dat het geval, dan laat hij deze taak over aan zijn spelverdeler en houdt hij zich met name bezig met de tegenstander: welk spel spelen zij, wat zijn de mogelijkheden om het spel uit elkaar te gooien, enz. Die bevindingen verwerkt hij in zijn aanwijzingen aan zijn spelverdeler.

Volleybal is een spel van patronen. Kun je daar iets meer over vertellen?

Via scouting wordt het spel van de tegenstander van tevoren bestudeerd en op basis daarvan konklusies getrokken voor het eigen speltype en de te hantieren patronen. Een voorbeeld. De tegenstander heeft een héél lange aanvaller midden voor aan het net staan. Die man moet omzeild worden. Dat gaan we doen met die en die aanvalspatronen, waarbij het zwaartepunt op het midden komt te liggen óf juist niet en wordt er meer naar buiten gewerkt óf helemaal naar buiten via de drie-meteraanvallen. Dat soort keuzes worden door de coach gemaakt, alsmede de daar bijbehorende spelpatronen.

Bij mijn eigen team wordt er niet zoveel gewerkt met allerlei aanvalspatronen, maar is het meer het kreëren van een vaste aanval bestaande uit een goede eerste tempo met daar omheen buitenaanvallers. Het is in feite steeds dezelfde aanval waarbij de spelverdeler uitmaakt

welke buitenaanvaller de bal krijgt. Dat is voor het blok moeilijk te bestrijden, zeker wanneer de eerste tempo-man er steeds goed bij is.

Volleybal is al lang niet meer de sport waar bij simpel gezegd, aan twee kanten van het net zes mannen proberen een bal zo lang mogelijk hangende te houden om te

Vroeger zette men als het ware de zes sterkste spelers bij elkaar en begon men aan de wedstrijd. Tegenwoordig zijn er zulke trainingsmogelijkheden, twee à drie keer per dag, dat het mogelijk is ergens een lange kerel vandaan te halen en deze het volleybalspel bij te brengen. Wanneer dat een beetje lukt, wordt er zelfs een spel omheen gebouwd. Er is te-

'Alle spelers moeten een zeker basis-nivo hebben'

'Een tegenstander zoekt altijd de zwakste speler op'

'Volleybal moet een automatisme worden'

'Helaas kent Nederland geen sportbataljons'

voorkomen dat er gescoord wordt. Het moderne volleybal bestaat voor een belangrijk deel uit tactiek, ingestudeerde aanvalspatronen en een spelverdeler waar zo ongeveer alles om draait. Een zéér gedisciplineerde teamsport. Klopt dat plaatje een beetje?

genwoordig echt veel mogelijk. Bij de top bestaat volleybal al lang niet meer uit zes spelers. Het spel wordt nog steeds gespeeld met zes spelers, maar daarnaast heb je zes bankspelers, een coach, een manager, een aantal scouts die tegenstanders observeren, enz. Met

die volwassenwording lijkt de populariteit ook toe te nemen.

Voor veel sporters is de militaire dienst een hinderlijke onderbreking van hun sportcarrière. Hoe zie jij dat?
Het is in ieder geval knap hinderlijk voor mijn club. Tijdens oefeningen heb je geen of te weinig tijd om te trainen en kun je soms ook niet meedoen aan wedstrijden. Dat is echt lastig voor de club, omdat het om zo'n duidelijke teamsport gaat. Voor mij persoonlijk heeft de diensttijd ook voordelen opgeleverd, omdat ik in de gelegenheid werd gesteld in het nationale militaire team te spelen. Dat betekende dus, op andere momenten, extra trainingsuren en -dagen.

Je hebt met het militaire team ook wedstrijden in het buitenland gespeeld?
Ja, in Duitsland en de WK voor militairen in de VS.

Bij die WK vielen jullie, enigszins teleurstellend buiten de prijzen.
Wij werden zesde en hadden inderdaad gehoopt op een iets hogere klassering. Wanneer je echter de selecties zag van een aantal andere landen, waarbij spelers van het nationale team waren opgeroepen voor herhaling, die in uniformen liepen met de vouw overdwars in de broek en geen benul hadden bij welk onderdeel ze waren ingedeeld, wanneer je dat allemaal meeneemt in de afweging, dan hebben wij het nog niet eens zo slecht er van afgebracht.

In een aantal landen (o.a. Frankrijk) houden krijgsmachten er zogenaamde sportbataljons op na. Eenheden waarin

topsporters, na een algemene militaire opleiding, de rest van hun diensttijd doorbrengen met... sporten. Dat had in jouw geval betekend dat jullie naar de WK waren gegaan niet met vier weken, maar met zes maanden centrale training in de ransel. Je kent het begrip sportbataljon?

Zeker. Zo'n sportbataljon zou voor de sporters en voor het land een goede zaak zijn. In diverse landen wordt aan beide aspecten zoveel waarde toegekend, dat men daartoe zulk soort eenheden heeft ingesteld. Nederland kent dat belang er kennelijk niet aan toe en dat is spijtig. Van nagenoeg alle sporten zijn, ook in ons land, wel militaire selecties maar alles heeft een wat ad-hoc karakter. Zo van, er is binnenkort een WK ergens van en men veegt een groep bij elkaar. Zou je een sportbataljon hebben, dan zou je militaire sportploegen gelijk meer structuur geven. Je hebt ze bij elkaar, je kunt er intensief mee trainen, enz. Helaas kent Nederland geen sportbataljon.

Wanneer je niet bezig bent met volleybal, dan verricht je gewoon je diensten bij je onderdeel. Hoe schadelijk is het gewone infanteriewerk specifiek voor je konditie als volleyballer?
Niet in het bijzonder voor mijn fysieke konditie als volleyballer. Het is bij de infanterie veel lopen en dat kan voor een volleyballer op zichzelf geen kwaad. Wel zijn de mogelijke neven-effecten soms storend bijvoorbeeld blaren op de voeten of schrammen op de handen.

Je speelt met je club HAVOC nu 1ste

divisie. Zit er voor je team nog meer in?
Afgelopen jaar zijn wij als derde geëindigd. De kampioen mocht evenwel niet promoveren, waardoor nummer twee naar de eredivisie ging en wij promotie/degradatie-wedstrijden mochten spelen. Daarnaast zaten wij ook nog in de bekerfinale. Wanneer we aanstaand seizoen evengoed presteren, dan mogen we al niet mopperen.

Ik zou me voor kunnen stellen dat een sportman er veel voor over zou hebben om op het hoogste nivo te kunnen spelen. Hoe ligt dat voor jou?
Wanneer ik veel meer trainingstijden zou maken, dus iedere dag trainen, dan zou ik misschien wel eredivisie kunnen spelen. Maar nu ik definitief gekozen heb voor een Pabo-opleiding zal het voorlopig wel eerste divisie blijven. Tenzij HAVOC dit seizoen zal promoveren...

Nog behoefte aan een laatste opmerking?
Mensen die op een behoorlijk nivo aan sport doen en die in militaire dienst willen blijven sporten, moeten dat zo snel mogelijk nadat ze zijn goedgekeurd aan de militaire instanties doorgeven. Dan heb je de meeste kans dat er rekening wordt gehouden met je plaatsing en eventuele opname in een militaire selectie. Heel vaak is het zo dat je vereniging die moeite ook wel wil doen, maar dan moet jij het wel bij je club aanklaarten.

Bedankt voor het gesprek, veel succes met je sport en met de te volgen opleiding.

Wim Heij

Zwartgallige humor

Iedere zaterdag kunnen de lezers van het NRC Handelsblad op pagina twee van het weekend-bijvoegsel, via een pagina-brede strip, kennis nemen van de verfrissende kijk op de wereld van Bert (Vanderslagmulders). Sinds enige tijd treedt in deze strip, van Kamagurka, naast Bert zijn hond Bobje, steeds meer op de voorgrond. Het onlangs verschenen album 'Berts Brein' bevat een bundeling strips uit het pre-Bobje tijdperk. In 'Berts Brein' wederom een aaneenschakeling van bizarre invallen waarbij de tekeningen er niet zoveel toe lijken te doen, want in de tekst maakt Luc Zeebroek (beter bekend onder zijn pseudoniem Kamagurka) zijn grappen. Toch horen de tekeningen er wel degelijk bij, ze geven juist de situatie aan waarbinnen de grappen worden gemaakt. Daarnaast onderstrepen de tekeningen vaak het absurde en groteske karakter in het werk van deze, uit duizenden te herkennen, Belgische tekenaar. In dit album steekt Kamagurka de draak met eenzaamheid, sleur, roken, voetbal, vakantie-bestedingen, seksualiteit en kern- en oliërampen. Voor de vele liefhebbers van zwartgallige humor drukken we bijgaand Berts visie op heldenmoed af.
Kamagurka: Berts Brein. De Harmonie, Amsterdam 1991. 48 blz. f 11,90. (WH)

RELIGIEUS

De meeste mensen weten voor zichzelf te bepalen wat goed en kwaad is. De tijden dat de kerken konden voorschrijven wat te doen en hoe te leven en volgens welke voorwaarden, liggen achter ons. En daar hoeft mijn inziens niet over getreurd te worden. Te lang is men van het standpunt uitgegaan dat mensen iemand nodig hebben die aangeeft, onder dwingend toezicht, wat wel en niet kan. Nu mogen we het gelukkig zelf weten en de kerk, zelfs soms het Humanistisch Verbond, kunnen ons wat. Het deed me dan ook genoegen toen ik in de krant las dat Europeanen in het algemeen, voor wat de moraal betreft, de kerk niet meer nodig hebben en dat godsdienst al helemaal niet meer het belangrijkste is.

Het feit dat in de rijkste landen het minst aan godsdienst wordt gedaan en dat kerken afgebroken worden of omgebouwd tot fraaie appartementen, omdat men nu sneller en eerder de gang naar bossen, heide of strand maakt dan naar de kerk, zegt feitelijk al genoeg over wat

de kerk de mensen te bieden heeft. Dat is niet veel meer. Behalve daar waar het gaat over de onrechtvaardige positie waarin de Derde Wereldlanden verkeren, rassendiscriminatie, milieuvervuiling en andere mondiale problemen. Maar de kerk moet zich niet bemoeien met homoseksualiteit, euthanasie, abortus e.d. Die bemoeienis tast het zelfbeschikkingsrecht van mensen aan en houdt alleen maar de persoonlijke morele groei van mensen tegen. De kerk zal de concurrentieslag van onze nieuwe vrijheid-in-verbondenheid niet te boven komen. En ook dat is niet erg.

Terecht kunnen we over al deze nieuwe verworvenheden verheugd of dankbaar gestemd zijn. Er is immers een nieuwe mens ontstaan, die zich heeft weten te onttrekken aan de dwanggreep van godsdienstige instituties. Maar als je dan tegelijkertijd bedenkt dat de meeste mensen zich in zekere zin toch nog religieus voelen, kan het niet anders zijn dan dat er ergens een groot vacuüm bestaat. Bij veel mensen is er toch zoiets

als 'religieus besef'.

Waar en hoe kunnen de mensen dan die gevoelens uiten? Hoe krijg je inzicht in de ondoorgrondelijkheid van het bestaan als er geen platform meer is van waaruit nog enig licht op de ondoorgrondelijkheid schijnt? Is 'ergens in geloven' nog wel mogelijk? Er moet toch iets zijn waardoor je jezelf in andere mensen kunt herkennen en de manier waarop je in het leven staat kunt spiegelen aan de wijze waarop anderen dat doen. Zonder dat je vervalt in dogma's of andere knellende voorschriften krijgt aangereikt. De geestelijke dimensie van het leven ervaren zonder godsdienst, dat is nogal wat.

Zo wordt een aanvankelijk positieve ontwikkeling, de afbraak van het kerkelijk recht om zich uit te spreken over de persoonlijke moraal, toch nog problematisch. Dat afbreken is niet zo moeilijk, maar iets nieuws opbouwen wel, vooral wanneer het gaat om moraal, levensbeschouwing en zingeving. Iets dat een fundamentele bijdrage levert en erin slaagt de mens behulpzaam te zijn bij het oplossen van essentiële levensproblemen. De tijd dat er nog één waarheid bestond, ligt voorgoed achter ons, tenzij je 'gelooft' tegen beter weten in.

Freek Pol

HET AARDIGE VAN RECHTSOMKEERD

Niet alleen de straat heeft twee kanten

Je hebt dat bij foto's vaak. Welk deel van de werkelijkheid kies je? Laatst kwam ik weer eens wat vakantiefoto's tegen. Italië, 1989, een plaatsje in de buurt van Ravenna. Er was een foto bij van een piepklein rood Fiatje met daarachter een knots van een reclamebord. Badpakkenreclame of zo iets.

Waarom nam ik die foto zó en niet anders? Waarom niet de rest van de straat met z'n wat verwaarloosde huizen, de blinde muren, de minder tot vertedering leidende auto's? Ook toen vroeg ik me dat af. Honderdtachtig graden draaide ik me om, wachtte even op die ene toevallige voorbijganger en drukte af. Niks geen autootje plus glamour; gewoon een huisvrouw in een aftandse straat met borden. De eerste foto was min of meer gericht genomen; de tweede was louter toeval.

Ik kom er mee, omdat ik laatst op iets soortgelijks stuitte. Via m'n prullemand of beter gezegd door m'n knipselwoede. Ik geef toe, daar zit nauwelijks systeem in. En misschien haal ik er ook niet uit wat er in zit. Maar ijverig ben ik wel.

Als krantenknipper, bedoel ik. Stukjes of langere artikelen die me op een of andere manier 'je weet nooit voor later' lijken, knip ik uit. Dat eist heel wat discipline. En snelheid. Want veel meer dan de helft van wat je leest, ben je binnen

een kwartier alweer kwijt. En wat je vergeten bent, laat zich nu eenmaal lastig uitknippen. Altijd dus de schaar op een vaste plaats bij de hand. Anders ligt de krant al gauw losgewoeld bij z'n voorgangers in de hoek of in de doos oud papier voor de Unicef.

Hoe dan ook, die knipsels komen er. Vaak gaan ze over natuur en milieu. M'n vak, zo'n beetje. Maar soms over economie, recreatie of militaire oefenterreinen. Want die hebben er ook mee te maken. Sommige van die stukjes krant schuif ik in een bepaald boek of in een mapje met een duidelijk onderwerp. Dat laat zien dat ik toch op z'n minst weet hoe het hoort.

Het kaf en het koren

Maar vaak komt het helemaal niet zover. Er is dan geen benul waar het knipsel op te bergen. Het zwerft dan maar wat. Tot het gewoon, als veel andere, op een stapel terecht komt. Tussen tijdschriften, folders en ander leesvoer dat zelden meer genuttigd wordt. Een regelmatig groeiende stapel troep die af en toe dreigt om te vallen, weg te schuiven. Liefst voordat het zover komt, grijp ik in. Je maakt weer eens schoon schip, je scheidt het kaf van het koren. Een karwei dat vaak vernietigend blijkt voor je oorspronkelijke keus. Veel blijkt alle actualiteit te hebben verloren. Waarom vond ik die cijfers over de natte, koude

maanden mei en juni 1991 belangrijk? De zon van augustus en september maakte toch alles weer goed? Wat moet ik met een stukje over de 300 beroepsvissers in de Nederlandse binnenwateren? Ze zitten achter de snoekbaars en de paling aan. En de slechte waterkwaliteit doet hun bedrijf geen goed. Maar verder? Of dat stuk over de bezuinigingen op de natuurbescherming bij het Rijk. Na Prinsjesdag weten we dat bijna iedereen moet bloeden voor het in stand houden van de sociale zekerheid, voor het terugdringen van het overheidstekort en het handhaven van een gunstige betalingsbalans. De verkiezingen waaruit het kabinet Lubbers-Kok voortkwam, stonden bol van 'natuur en milieu'. Maar ja, wie weet dat nog?

Upside down

Veel knipsels gaan dus regelmatig zonder veel omhaal richting prullemand. Ze komen er schots en scheef in terecht. Omgekeerd ook, upside down. Ja, dat was het wat ik laatst zag. Die omgekeerde wereld in m'n prullemand. De voorkanten van de knipsels waren wel bewust op onderwerp gekozen, maar de achterkanten bleken totaal willekeurig. Helemaal geen natuur- en milieubescherming, helemaal geen berichten over het aardige van de bossen in de Achterhoek of het spook van de uitbreiding van Schiphol. Nee, berichten en signalen uit heel andere werelden. Ik haalde de inhoud van de prullemand weer op tafel. Met stijgende verbazing bekeek ik hetgeen toch wekenlang, soms maandenlang in de stapel had gezeten, maar dat ik nooit had gezien. Omdat m'n hoofd er niet naar stond, omdat ik niet besepte dat een knipsel behalve een voor- ook een achterkant heeft.

Dat stuk van die binnenvissers bijvoorbeeld. Op de achterkant een verhaal over het zoetje NutraSweet, een kunstmatige zoetstof, calorie-arm en eenvoudig te maken. Tegelijkertijd een dodelijke concurrent voor bijvoorbeeld de riet-suiker, het produkt uit het suikerriet. Tal van boeren uit de Derde Wereld worden door NutraSweet ongeveer om zeep geholpen. Op de achterkant van de bezuinigingen op het natuurbehoud overluidensadvertenties. Veel verdriet en veel onvermijdelijkheid. Leven en dood misschien nog niet eens zover van de natuur af eigenlijk. Dat is minder het geval met de Albanese vluch-

telingen die voorkomen op de achterkant van een knipsel over het mestprobleem. Italië wil de vluchtelingen niet binnen laten, zo lees ik. Maar de Albanezen vechten zich ongeveer kapot om toch te blijven. De wil om te overleven. Toch ook natuur, bij nader inzien. Geen enkele combinatie blijkt echt onmogelijk. Een hele serie 06-lijnen sieren met hete Irma en kastanjebruine Jeanette de achterkant van een stuk over zure regen. De vogels van de Oostvaardersplassen worden begeleid door drugskoning Pablo Escobar, de Robin Hood van Medellín. Het broeikaseffect heeft als achterkant een grote personeelsadvertentie: de Rijksuniversiteit Limburg vraagt 'Ervaren fysiotherapeut als assistent bij onderzoek naar schouderklachten'.

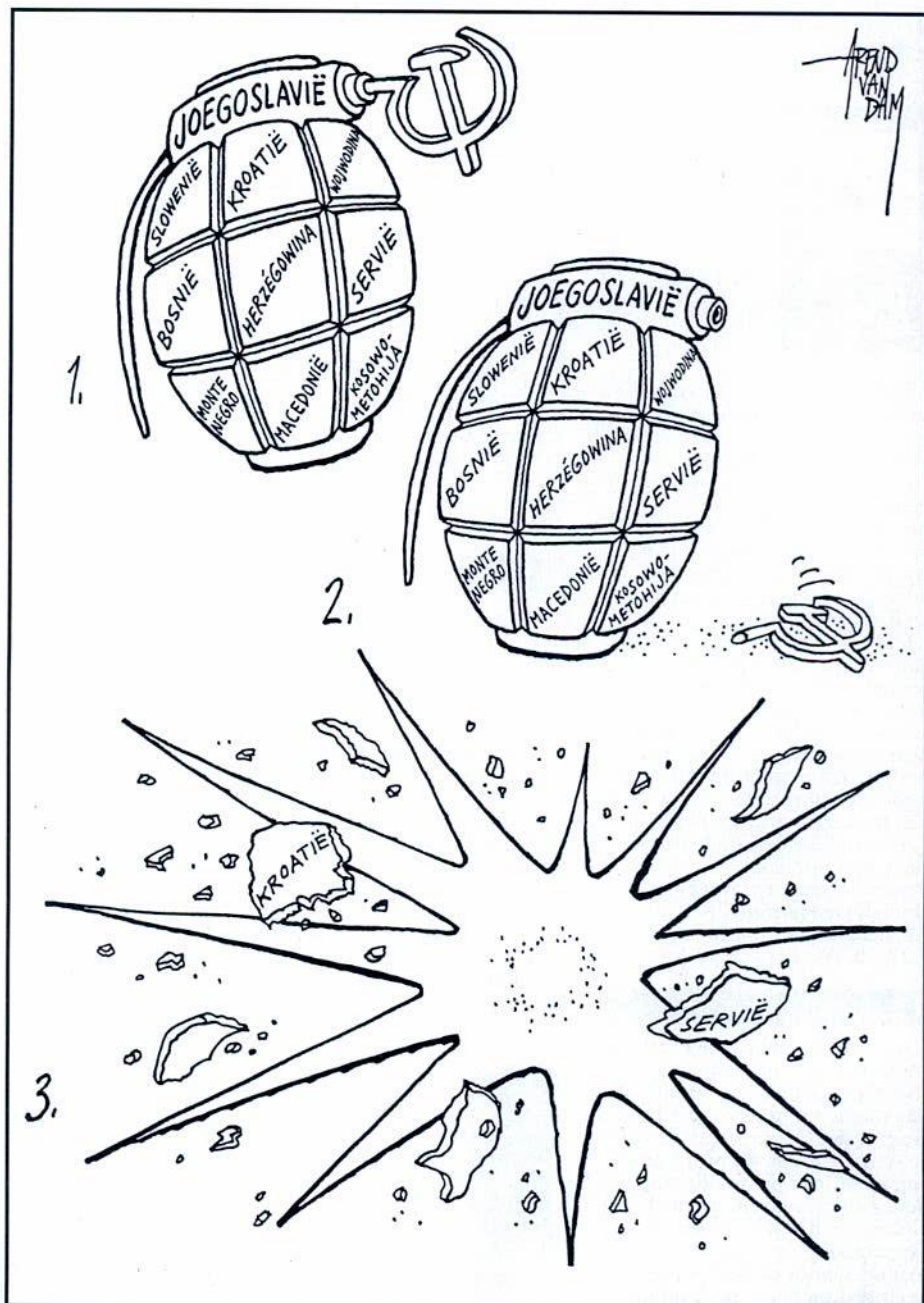
Selecteren

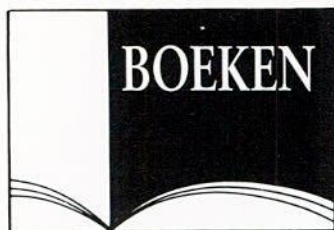
Heel even besef ik de enorme gecompliceerdheid van de huidige samenleving.

Allerlei niet te vergelijken situaties, ontwikkelingen, wensen en feitelijkheden rollen over elkaar heen. De wereld bestaat niet meer uit overzichtelijke eenheden die gemakkelijk te begeleiden of te sturen zijn. De wereld, zeker zoals die in de kranten te lezen is, lijkt veel meer op een grabbelton waaruit iedereen als bij toeval toch nog voor zichzelf bruikbare dingen haalt. Wat er helemaal onderin die grabbelton zit weten we vaak niet eens.

Misschien is dat ook maar goed. Een beetje overzichtelijkheid houdt ons wat gemakkelijker overeind. Zonder selecteren wordt het leven wel erg ingewikkeld. Als we maar beseffen dat iedere foto een spiegelbeeld, ieder knipsel een achterkant heeft. Maak maar eens die honderdtachtig graden, dat type rechtsomkeerd...

Frits Maas

Agnes

Van de hand van tekenaar/schrijver Peter van Straaten verscheen medio dit jaar het vijfde Agnes-boek 'Agnes en Daniël'. In dit boek de laatste lotgevallen uit het 'slordige' leven van Agnes (het feuilleton dat – nog steeds – wekelijks in Vrij Nederland verschijnt); Van Straaten begint dit nieuwste deel waar het vorige ('Die Agnes') eindigde: het vertrek van haar los/vaste vriend Arthur naar Afrika. Ook in dit boek kabbelt het leven van Agnes rustig verder en duiken weer vele oude bekenden op, zoals haar vriendin Bea, haar ex-man Daan, Titus van

Schiermonnikoog en uiteraard haar baas en vriend Max. Er verschijnt ook een nieuwe relatie in haar bestaan. Niels, met wie ze een poosje 'een geruststellend saai' verhouding heeft. Agnes neemt zich weer eens voor minder te gaan drinken, maar erg veel succes heeft ook deze poging niet. Haar zoontje, inmiddels veertien, 'scharrelt' nog steeds met Karin, maar desondanks blijft Agnes problemen hebben met het zelfstandig worden van 'haar kleine Daniël'. De meest opwindende gebeurtenis is de onverwachte terugkeer van Arthur en zijn mededeling voorlopig niet weer te zullen vertrekken (gaat zijn studie afmaken). Een kostelijke zedenschets voor een breed publiek. Peter van Straaten: *Agnes en Daniël. De Harmonie, Amsterdam 1991. 148 blz. f 22,50.* (WH)

Freek de Jonge

Van de vele thema's die Freek de Jonge in zijn eerste roman 'Neerlands Bloed' aansnijdt, is dat van de vrijheid wel het belangrijkste. Op indringende wijze stelt De Jonge dit probleem aan de orde in het middelste hoofdstuk (eveneens getiteld Neerlands Bloed!). In een Jappenkamp op Java, enkele maanden voor de bevrijding heeft de kommandant een hou-

Freek de Jonge NEERLANDS BLOED

Roman

ten zuil op laten richten met daarin een klein vierkant gat. Wie er in slaagt daar doorheen te kruipen, zal een vrij mens zijn, zo belooft hij de geïnterneerden. Het gat is in deze roman een steeds terugkerend beeld: het gat in de schutting tussen de tuinen van (de hoofdpersoon) Wouter Pieterse en (buurman) Havelaar (met een zoon die Max heet), het veelvuldig opduikende WC-raam, enz. De aaneenschakeling van dromen, invallen, verzinnsels en leugens, die door Wouter worden verteld, maken het de lezer aanvankelijk niet gemakkelijk de roman op het spoor te komen. Naarmate men het centrale middelste hoofdstuk nadert krijgt men meer 'grond onder de voeten' en, zeker wanneer men dit deel is gepasseerd, wordt steeds duidelijker hoe symmetrisch De Jonge zijn roman heeft opgebouwd. Het is nagenoeg ondoenlijk de inhoud van deze existentiële roman beknopt weer te geven. Ik zou zeggen: het boek gewoon lezen. Ten slotte nog dit. Ondanks het feit dat deze roman over 'iets' gaat is hij niet al te zwaarwichtig en regelmatig zelfs geestig. Freek de Jonge: *Neerlands Bloed. De Harmonie, Amsterdam 1991. 308 blz. geb. f 34,90.* (WH)

Fraaie cassette

In 1975 verscheen het eerste deel in de 'Derde Spreker Serie'. Aanvankelijk was de opzet van deze serie informatie te verstrekken over de problematiek van de Derde Wereld. Didactische maatstaven wonnen het in die beginperiode van de literaire. In de loop der jaren veranderde dat nadrukkelijk. Nu spelen uitsluitend nog slechts literaire aspecten een rol bij de titelkeuze. Halverwege dit jaar verscheen het honderdste (!) deel in de serie, die inmiddels niet meer met deze reekstitel wordt aangeduid. Dit honderdste deel is een zeer verzorgd uitgegeven cassette met

een zestal novellen van verschillende auteurs: twee uit Azië (Pritam uit India en Mangunwijaya uit Indonesië), twee uit Latijns-Amerika (Donoso uit Chili en Vega uit Porto Rico) en twee uit Afrika (Idris uit Egypte en Ousmane uit Senegal). De zes bijdragen zijn stuk voor stuk meer dan de moeite waard. Helaas laat de ruimte het niet toe de deeltjes afzonderlijk te bespreken.

Liefhebbers van zogenaamde Derde Wereld-literatuur zullen ongetwijfeld zonder verdere informatie ook wel tot aanschaf overgaan. Anderen zouden eens een gokje kunnen wagen. Zes boekjes (in totaal zo'n vierhonderd pagina's) van zes auteurs, afkomstig uit drie continenten, krijg je niet iedere dag in de aanbieding voor nog geen dertig gulden.

Jubileumcassette Ambo/Novib 100, Ambo, Baarn, Novib, Den Haag en NCOS, Brussel 1991. Totaal ca. 400 blz. f 29,50. (WH)

Korea-oorlog

'Het stof der aarde' van de joods-Amerikaanse auteur Chaim Potok, is op te vatten als een verslag van de ellende die mensen overkomt wanneer ze op de vlucht zijn gedreven door het oorlogsgeweld. Potok was van 1955 tot 1957 als geestelijk verzorger werkzaam in het Amerikaanse leger in Korea. Op basis van die ervaringen en zijn uit die tijd daterende aantekeningen schreef hij deze indringende roman. Het verhaal speelt zich af in Korea, in 1955. Een ouder, kinderloos echtpaar is met vele anderen panisch op de vlucht voor het Chinese en Noordkoreaanse leger. Onderweg treffen ze langs de

Chaim Potok

kant van de weg een zwaargewonde jongen aan van zo'n jaar of tien, in bewusteloze toestand. De jongen, enige overlevende van zijn dorp, wordt door de vrouw liefdevol verzorgd. Door koelbloedig optreden en een ijeren wil weet ze de jongen, ondanks erbarmelijke omstandigheden, in leven te houden. Langzaam maar zeker groeit er tussen de jongen en de oude vrouw een bijzondere band. De man toont slechts onbegrip voor de inspanningen van de vrouw en blijft haar bij voortdurend kwalijk nemen dat ze hem nooit een zoon heeft geschonken (hun enige kind is in zijn eerste levensjaar overleden). Wanneer de

vijandelijke troepen door het Amerikaanse leger zijn teruggedrongen kan het echtpaar met de jongen terugkeren naar het dorp waaruit ze verdreven zijn. De oude vrouw kan het zware werk op het land evenwel niet meer aan en komt te overlijden. Voor de jongen het moment om de man te verlaten en zijn geluk te gaan beproeven in de grote stad Seoel.

Chaim Potok: *Het stof der aarde. BZZToH, Den Haag 1991. 224 blz. f 34,50.* (WH)

Luchtmacht

Om met de grote veranderingen voor de deur (Defensienota) de Koninklijke Luchtmacht van dit moment goed in beeld te brengen is op zichzelf best een aardige gedachte en zal menige luchtvaartenthousiasteling weten te waarderen. Luchtmachtfreak Coen van den Heuvel dook in dit gat in de markt en maakte

een schitterend fotoboek: 'Klu Nu. Koninklijke Luchtmacht in beeld'. Dat schitterend betreft met name het fotowerk, want het zijn bijna uitsluitend de vliegtuigen en de vliegers die in dit boek aandacht krijgen. Pas halverwege 'Klu Nu' is er enige aandacht voor het grondpersoneel (zo'n tiental pagina's) om van de LB maar te zwijgen (die komen in het hele boek niet voor). Waar gaat het boek dan wel over?

Allereerst is dat de opleiding tot gevechtsvlieger. Vervolgens worden de operationele kanten van de Klu belicht (verkenning, luchtverdediging, tactische grondsteun en de nucleaire taakstelling).

Verder aandacht voor het dagelijkse werk (van de vliegers wel te verstaan), de laagvlieg oefeningen in Goose Bay, wat luchtmachtnostalgie (Fokker F.27 Friendship en het NF-5-tijdperk) en de relatie Klu/KL middels de heli's van de groep Lichte Vliegtuigen (nog eigendom van de KL, maar ondergebracht bij de Klu).

De uitdrukkelijke vermelding van het type camera en de films, waarmee de foto's zijn gemaakt, heeft niet kunnen verhinderen dat voor dit fotoboek nog altijd een knap bedrag moet worden neergeteld.

Maar nogmaals: fraai fotowerk! Coen van den Heuvel: *Klu Nu. De Koninklijke Luchtmacht in beeld. Van Holkema en Warendorf, Houten 1991. 128 blz. Geb. f 49,90.* (WH)

Braziliaanse verhalen

Onder de snelgroeende bevolking van Brazilië (150 miljoen in 1990) is het aantal analfabeten enorm. Voor literatuur is dan ook slechts een heel klein marktaandeel weggelegd en daarin is nog het meeste vertaald werk van auteurs uit de VS en Europa. In de door Hermien Gaikhorst samengestelde – en van een verhelderend nawoord en bibliografische gegevens

voorzien – bundel *'Het lekkerste in het leven en andere verhalen van Braziliaanse schrijfsters'* zijn bijna alle 19 auteurs blank en goed geschoold; zij hebben gewoon de meeste kansen hun werk gepubliceerd te krijgen. Een uitzondering vormt Carolina Maria de Jesus (1914-1977), haar *'Barak nr. 9'*, dagboek van een Braziliaanse negerin' werd in 13 talen vertaald, waaronder het Nederlands (Van Loghum Slaterus, Arnhem 1961). Enkele indrukwekkende fragmenten uit dit dagboek over haar werk als voodenraapster, haar kinderen en haar ideeën zijn in deze bundel opgenomen. Verder ging mijn voorkeur uit naar een fijnzinnig verhaal van Clarice Lispector (auteur van o.a. het briljante *'Familiebanden'*; zie EGO maart '90), een paar wrange Miniaturen van Heloisa Maranhao, een ironisch verhaal van Dinah Silveira de Queiroz over een burgerlijke 'actievoerster' tegen vrouwenhandel in Nieuw-Guinea, een komische story van Márcia Denner over een playgirl die een dichter versiert en het triest verlopende titelverhaal, dat eindigt met de conclusie *'dat er geen lekkerste dingen bestaan in het leven.'* Mocht dat al zo zijn, mooie verhalen bestaan wel, getuige deze

bundel. Het lekkerste in het leven. *Het Wereldvenster/Novib, Unieboek, Houten 1991. 171 blz. f 14,90. (FS)*

Manawaka-cyclus

Margaret Laurence (1926-1987) inspireerde in Nederland meer bekende Canadese schrijfsters als Alice Munro en Margaret Atwood. Haar geliefdheid bij het Canadese lezerspubliek verdient over te slaan naar ons land, nu ook *'De wicelaars'*, het vierde boek van haar Manawaka-Saga (opnieuw prachtig vertaald door Edith van Dijk) hier is verschenen. Het stoffige en suffige prairiedorp Manawaka – waarvoor Laurence's geboorteplaats Neepawa in Manitoba model stond – speelt een centrale rol in de vier (ook los van elkaar te lezen) romans. *'De stenen engel'*, *'Rachel, Rachel'* (verfilmd door Paul Newman met Joan Woodward in de hoofdrol) en *'De vuurbewoners'* (zie EGO van juni '90) verschenen eerder bij An Dekker, Amsterdam. In *'De wicelaars'* is de schrijfster Morag Gunn bezig aan een autobiografische roman. Op soepele wijze worden heden en verleden dooreengevlochten: Morag's voortdurende bezorgdheid over haar zwerflostige dochter Pique, haar contacten met de wicelroedeloper Royland die waterbronnen opzoekt voor boeren in de buurt, haar schijningsprekken met de 19e eeuwse prairiepionier en plantkundige Catharine Parr

Trail; dat alles wordt afgewisseld door zogenoemde 'geheugenfilms' over het nabije en verre verleden. Nabij: Morag's

jeugd als aangenomen dochter van de vuilnisman Christie, haar relatie met de halfbloed-indiaan Skinner (de vader van Pique), haar huwelijksjaren met de universiteitsdocent Brooke in Winnipeg en Toronto, de periode als verhalen-schrijfster in Vancouver, waar ze met baby Pique woont bij bardanser en slangenbezweerster Fan Brady. Een verder verleden: via de verhalen van Christie komt WO I aan de orde (Morag's vader en Christie's vriend, Colin Gunn, sneuvelde als kanonnier in de slag bij Bois Bourlon), maar ook de Canadese Riel Rebellion van 1885, waarin Morag's Schotse grootvader Piper Gunn samen met die van Skinner vocht voor het behoud van het land van de Métis (halfbloeden). De balladen van de zwerfende zanger Skinner, en van dochter Pique zijn (met notenschrift en tweetalig) in het boek opgenomen. Schitterend, deze Manawaka-romans! Nu maar hopen dat ook de (auto-biografische) verhalen-bundel, die de cyclus compleetert spoedig in vertaling verschijnt.

Margaret Laurence: *De wicelaars*. An Dekker, Amsterdam 1991. 460 blz. f 44,50. (FS)

Tegendraads lezen

'De Grote Nederlandse Meesterwerken staan in een geur van heiligheid. Die teksten die eenmaal tot de canon (de reeks van algemeen erkende werken; FS) zijn toegelaten kunnen geen kwaad meer doen. (...) Het *Wilhelmus*, de *Max Havelaar*, *De Avonden* en *Eenzaam Avontuur* zijn monumenten geworden...', aldus Ernst van Alphen en Maaike Meijer in hun inleiding op *De canon onder vuur – Nederlandse literatuur tegendraads gelezen*.

In dertien artikelen nemen literatuurwetenschappers een aantal 'canonieke' werken anders dan gebruikelijk was onder de loep, van het middeleeuwse abelspel *Lanseloet van Denemerken* tot *Twee vrouwen* van Harry Mulisch. Dat levert een aantal heel boeiende inzichten op. Zo laat Jeanette Koekman uiterst verhelderend zien – door niet weer de ondergang van de 'held' Lanseloet centraal te stellen, maar de andere hoofdperson uit het stuk, Sanderijn, die door hem wordt verkracht – dat de spiegel die het publiek werd voorgedragen wel eens een heel andere kon zijn dan de (meestal mannelijke) 'uitleggers' ons tot nu toe wilden laten geloven. Frans-Willem Korsten toont aan hoe onder de complexe maskers van Mulisch diens seksistische stereotypen over vrouwen schuilgaan. Maar het meest onthutsende artikel vond ik dat van Mieke Bal over *Het land van herkomst* (1935) van E. du Perron. 'Zonder af te dingen op de anti-koloniale stellingname van Du

Perron (...) en zijn felle verzet tegen het opkomend fascisme' stoot Bal deze auteur vervolgens genadeloos van zijn zelfgebouwde progressieve voetstuk door haar grondig gedocumenteerde beschuldigingen van racisme, seksisme en homofobie aan het adres van zijn hoofdpersoon en alter ego Arthur Ducroo. Interessant is ook de bijdrage van Jaap Goedegebuure over *'Vrouwen in het werk van H. Marsman'*, m.n. diens 'fascinatie én angst jegens de moederfiguur en ten opzichte van vrouwen in het algemeen.' Verder artikelen over werk van Bredero, Constantijn Huygens, Gorter, Couperus, Nescio, Bordewijk, Elsschot en Annie M.G. Schmidt.

Conclusie: tegendraads lezen levert bepaald anders kijken op. Ernst van Alphen, Maaike Meijer, red.: *De canon onder vuur*. Van Gennep, Amsterdam 1991. 259 blz. f 38,50. (FS)

Taoïstische liefde

In deze rubriek werd een jaar geleden (nov. '90) aandacht besteed aan de fraaie uitgave *'Taoïstische geheimen der liefde – Transformatie van de mannelijke seksuele energie'* door Mantak Chia en Michael Winn. Onlangs verscheen deel II over de vrouwelijke seksuele energie, geschreven door Tao-meester Mantak Chia en zijn vrouw Maneewan Chia, docente taoïstische voedingsleer. Ook dit even mooi gebonden boek is weer voorzien van heel veel verhelderende tekeningen en praktische oefeningen, waardoor mogelijkheden worden aangereikt om dieper en spiritueel met seksualiteit om te gaan.

Bij deze eeuwenlang in het geheim overgeleverde Oosterse technieken gaat het er om vitale lichaamsfuncties beter te beheersen, te verjongen en te versterken en daardoor het geestelijk welzijn aanzienlijk te verhogen. Door veel dingen bewuster te voelen en te ervaren wordt het innerlijke evenwicht versterkt. Zo krijgt seksualiteit een andere dimensie en vormt ze een prima hulpmiddel bij het streven naar geestelijke en lichamelijke harmonie. Daarbij zijn deze boeken bijzonder leerzaam en inspirend.

Mantak Chia/Maneewan Chia: *Taoïstische geheimen der liefde II*. Ankh-Hermes, Deventer 1991. 256 blz., geïll. geb. f 56,-. (FS)

Wim Heij
Frank Spoelstra

Studie over 'Indiaanse Sieraden' (Ingezonden mededeling)

Ten behoeve van de Wereld-vredeswinkel Steenwijk heeft Han Horstink een uitgebreide literatuurstudie verricht naar de sieradenproductie door Hopi, Navajo en Zuni Indianen in het zuidwesten van de VS. Een studie naar de geschiedenis en haar economische waarde. Nagegaan is in hoeverre het zilverbewerken aansluit bij de traditionele cultuur van deze Indiaanse volken en hoe de cultuur veranderd is onder invloed van de blanke. Ook is onderzocht of de sieradenhandel voldoet aan de criteria van alternatieve handel: de achterstandssituatie van de Indianen, een vergelijking tussen de reservaatseconomieën en de positie van ontwikkelingslanden, het belang van de sieradenexport voor hun economie, wie eraan verdient, de rol van de (vaak blanke) tussenhandel enz. Het is een pittig rapport geworden, maar voor belangstellenden zeer de moeite waard. Het boek omvat 60 pagina's en is te bestellen door f 19,95 (inkl. f 2,70 verzendkosten) over te maken op giro 2575563 t.n.v. H. Horstink o.v.v. Sieradenstudie/EGO.

OEWAAHJHG
Best... Best...
EERST koffie!

morgen Generaal...
Blauwland heeft ons zijwaarts
aangevallen. Doorbraakprogingen
bij de We...

